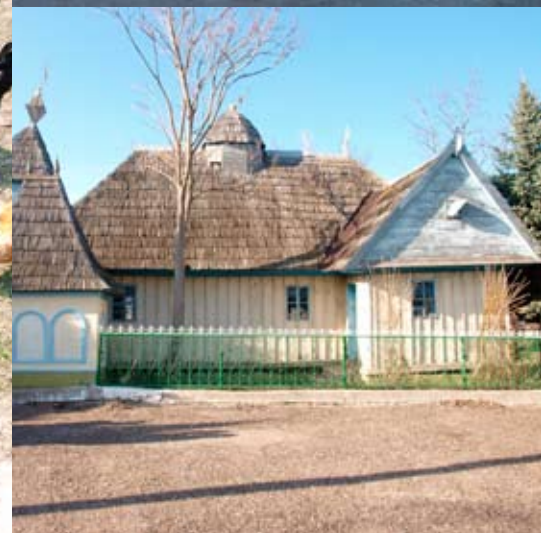
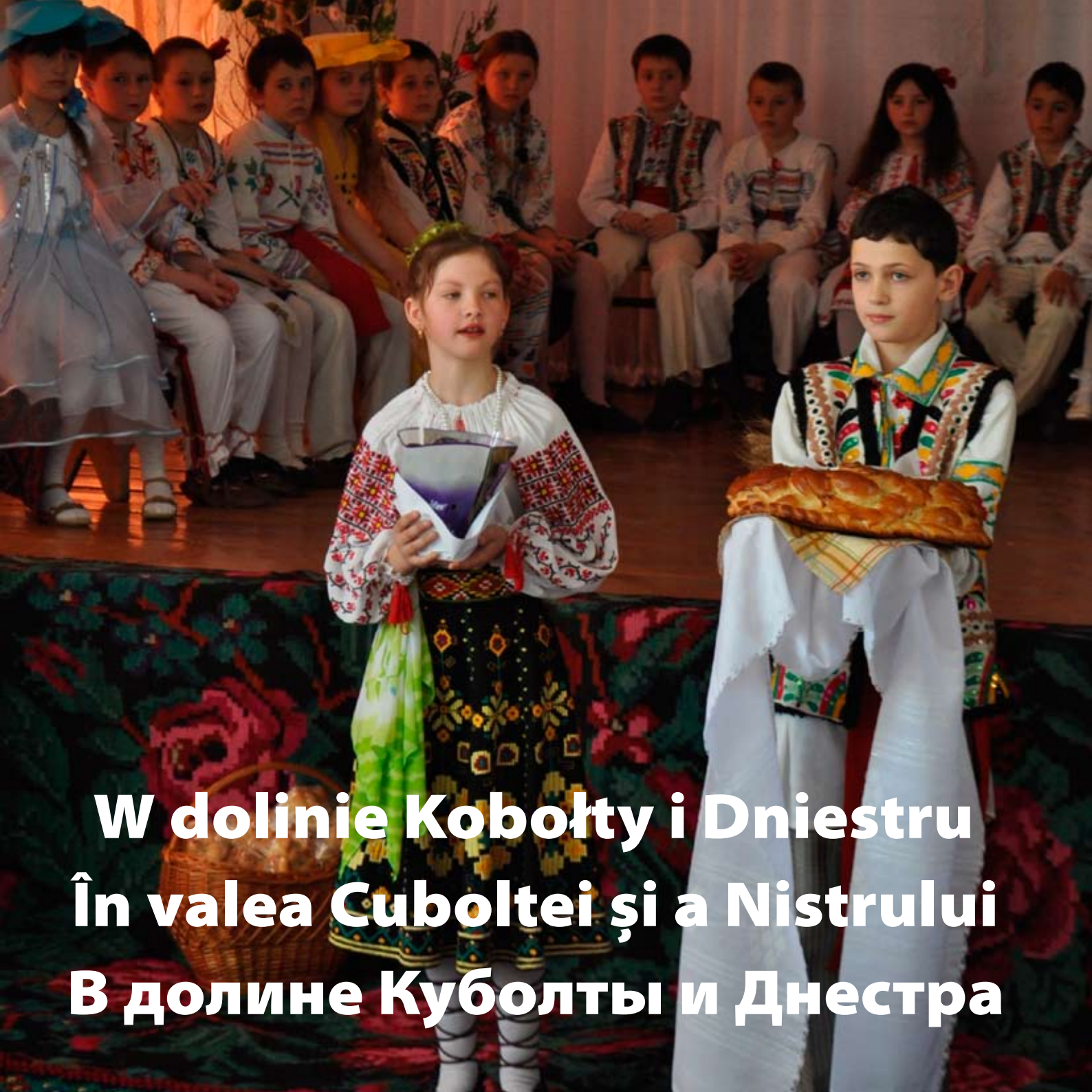

W dolinie Kobołty i Dniestru
În valea Cuboltei și a Nistrului
В долине Куболты и Днестра

W dolinie Kobołty i Dniestru
În valea Cuboltei și a Nistrului
В долине Куболты и Днестра

Redakcja: *Ewa Smuk-Stratenwerth*
Tłumaczenie mołdawskie: *Oleg Rotari*
Tłumaczenie rosyjskie: *Robert Szczęsny*

Publikacja powstała w ramach projektu „Zrównoważona przyszłość wsi mołdawskiej – w perspektywie polsko-mołdawskiej” realizowanego przez Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne ZIARNO (Polska) oraz organizację ORMAX (Mołdowa). Wyjazd i druk publikacji został sfinansowany w ramach Programu Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności „Przemiany w Regionie – RITA” realizowanego przez Fundację Edukacja dla Demokracji”.

Redactor: *Eva Smuk-Stratenwerth*
Traducere în L. Română: *Oleg Rotari*
Traducere în L. Rusă: *Robert Szczęsny*

Această publicație a fost elaborată în baza proiectului „Un viitor durabil pentru localitățile rurale din R. Moldova – perspectiva polono-moldavă”, care a fost implementat de către Uniunea Ecologică ZIARNO (Polonia) și ONG Ormax (Moldova). Proiectul dat, a fost susținut în baza programului „RITA – Transformări în regiune” de către Fundația poloneză-americană pentru Libertate.

Редактор: *Эва Смук-Штраденверт*
Молдавский перевод: *Олег Ротарь*
Русский перевод: *Роберт Щесны*

Публикация была разработана в рамках проекта «Устойчиве бедещее молдавских сел – польская и молдавская перспектива», осуществляемого Экологическо – просветительским, объединением ЗЕРНО (Польша) и НПО ORMAX (Молдова). Проект финансируется за счет средств, Программы «РИТА – Преобразования в Регионе» Польско-Американского Фонда Свободы.

Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne ZIARNO

ISBN 978-83-924320-3-6

Grzybów 1/2 09-533 Słubice
tel/fax 242778963 kom. 606805900
email ziarnongo@o2.pl www.ziarno.eu

Spis treści

Wstęp	5
Ogólne informacje o Republice Mołdowy	7
Charakterystyka wsi	
■ Chetrosu	13
■ Șuri	14
■ Mîndic	16
■ Ciobruciu	17
Pomysły i rekomendacje na przyszłość	19
Polskie doświadczenia w warunkach mołdawskich:	
■ agroturystyka	24
■ rolnictwo	30
■ edukacja ekologiczna	39

Содержание:

Введение	5
Общая информация о Республике Молдова	7
Характеристика сёл	
■ Кетросу	13
■ Шури	14
■ Мындык	16
■ Чебручи	17
Идеи и рекомендации на будущее	19
Польский опыт в молдавских условиях:	
■ агротуризм	24
■ сельское хозяйство	30
■ экологическое образование	39

Mołdawianie mawiają: zanim założysz rodzinę: zbuduj dom, potem studnię, a na końcu: posadź drzewo. W Mołdowie studnie przydrożne rzucają się w oczy dużo bardziej niż drzewa. Oprócz znaczenia użytkowego, są symbolem otwartości i gościnności gospodarzy. Mieszkańcy traktują je jak świątynie, święcą po wybudowaniu, pięknie dekorują, często stawiają obok kapliczki.

Mолдаване говорят: прежде чем создать семью, надо построить дом, сделать колодец, а наконец посадить дерево. Придорожные колодцы бросаются в глаза сильнее, чем деревья. Кроме своих эксплуатационных качеств, они символизируют открытость и гостеприимство хозяев. Жители относятся к ним как к храмам: освящают их после постройки, красиво украшают, часто рядом делают часовни.

ПОДZIĘKOWANIA:

S erdecznie dziękujemy Olegowi Rotari z NGO ORMAX oraz Tatianie Sinajewej i Ilyi Trombitskiego ze Stowarzyszenia ECO-TIRAS za przygotowanie i organizację naszego pobytu w Mołdawii, a także wójtom gmin Mîndîc, Şuri, Chetrosu i Ciobruciu i wielu innym mieszkańcom tych wsi za ich ciepłe przyjęcie oraz szczerą i cierpliwość w wyjaśnianiu złożonych problemów, a także otwartość na współpracę. Pozostajemy pod ogromnym wrażeniem Waszego profesjonalnego zaangażowania w budowanie zrównoważonej przyszłości Waszej Ojczyzny!

POLSCY UCZESTNICY WIZYTY STUDYJNEJ, ZARAZEM AUTORZY PUBLIKACJI:

- Aleksandra Babalska i Mieczysław Babalski, z wykształcenia – rolnicy, przetwórcy ekologiczni, pionierzy rolnictwa ekologicznego w Polsce, prowadzą od 29 lat gospodarstwo metodami ekologicznymi w Pokrzydowie, w powiecie brodnickim (woj., kujawsko-pomorskie).
- Dorota Łepkowska, z wykształcenia – historyk sztuki, od ponad 20 lat prowadzi edukacyjne gospodarstwo ekologiczne w Godkach w woj. warmińsko-mazurskim
- Ewa Smuk Stratenwerth, z wykształcenia – biolog, antropolog, od 20 lat prowadzi razem z mężem gospodarstwo ekologiczne i intensywną działalność edukacyjną w Stowarzyszeniu ZIARNO.
- Lesław Urbankiewicz, z wykształcenia – historyk, przez wiele lat zaangażowany w pracę Włocławskiego Centrum Edukacji Ekologicznej: tworzenie zielonych szkół, eko-turystykę, edukację ekologiczną, obecnie pracownik Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego.
- Robert Szczęśny – tłumacz

БЛАГОДАРНОСТЬ:

С ердечно благодарим Олега Ротари из НГО Ормакс, Татьяну Синаеву и Илию Тромбицкого из Объединения Эко-ТИРАС за подготовку и организацию нашего пребывания в Молдове, а также председателей сел Мындык, Шури, Кетросу и Чебручи, а также многих других жителей этих сёл за теплый приём, откровенность и терпение в объяснении их сложных проблем, а также за открытость к сотрудничеству. Мы остаёмся под большим впечатлением от Вашей профессиональной вовлеченности в создание устойчивого будущего Вашей Родины!

ПОЛЬСКИЕ УЧАСТНИКИ ВИЗИТА:

- Александра Бабальска и Мечислав Бабальски, по образованию – фермеры, пионеры экологического хозяйства в Польше, собственники экологического перерабатывающего завода, 29 лет управляют экологическими методами в хозяйстве в с. Покжидово Бродницкого района (куявско-поморское воеводство).
- Дорота Лепковска, по образованию – историк искусства, свыше 20 лет ведет экологическое образовательное хозяйство в с. Годки, Варминско-мазурского воеводства.
- Эва Смук-Штратенверт, по образованию – биолог, антрополог, 20 лет вместе с мужем ведут экологическое хозяйство и активную образовательную деятельность в Объединении ЗЕРНО.
- Леслав Урбанкевич, по образованию – историк, много лет активно работал во Влоцлавском центре экологического образования: создание зелёных школ, эко-туризм, экологическое образование; в настоящее время сотрудник Гостынинско-Влоцлавского ландшафтного заповедника.
- Роберт Щенсны – переводчик

Wstęp

МОЛДОВА

Moldowa, mały kraj wciśnięty wąskim pasem między Ukrainą a Rumunią. Kawał drogi od nas. Cały tydzień pod koniec marca spędziliśmy, podróżując w grupie ekologów, z różnych regionów Polski po tym niewielkim kraju wzdłuż i wszerz, spotykając się z „primarami” (wójtami), działaczami ekologicznych organizacji, nauczycielami, mieszkańcami wsi. Tydzień po brzegi wypełniony spotkaniami, rozmowami.

Celem tej wizyty, wspieranej przez Polsko-Amerykańską Fundację Wolności w ramach projektu: „Zrównoważona przyszłość wsi moldawskiej – w perspektywie polsko – moldawskiej” z programu Przemiany w Regionie – RITA, było rozpoznanie najważniejszych potrzeb małych środowisk wiejskich i próba diagnozy i rekomendacji na przyszłość.

Na paru stronach trudno oddać skalę dużych problemów tego małego państwa, w którym wciąż świeże są rany bratobójczej wojny roku 1992, kiedy zginęło ponad 1000 osób. Owocem jest bolesny rozłam na właściwą Mołdawię (na prawym brzegu Dniestru) i pro-sowiecką Naddniestrzańską Republikę Mołdawii (na lewym brzegu Dniestru).

Organizacja, która nas zaprosiła, ECO-TIRAS, a której celem jest dbanie o czystość rzeki Dniestr, do swoich działań zaprasza mieszkańców obu brzegów Dniestru, poprzez ekologię próbując budować pokój i pojednanie.

To, co wędrowcom, najbardziej rzuca się w oczy, to ogromne, zaorane pola (czarnoziem, ale zagrożony erozją przez niewłaściwe użytkowanie), przydrożne studnie, zawsze pięknie ozdobione, będące symbolem niezwyklej, mołdawskiej gościnności, a także powstające kapliczki i nowe cerkwie.

Ilya Trombitsky, szef ECO-TIRAS, martwi się jednak, że w 80 % studni woda jest skażona. W północnej Mołdawii podziwialiśmy pracę Olega Rotari, twórcy organizacji ORMAX, który z ogromnym rozmachem i konsekwencją zaczyna pracę nad czystością rzeki Kobołty, z basenu Dniestru. M.in. włączył wszystkie 16 gmin leżących w dorzeczu Kobołty w stworzony przez siebie Komitet Wodny.

Введение

МОЛДОВА

Mолдова это небольшая страна – узкая полоска земли между Украиной и Румынией. Большой отрезок пути от нас. В конце марта мы всю неделю ездили с группой экологов по этой небольшой стране вдоль и поперёк, встречаясь с председателями сёл активистами экологических организаций, учителями и жителями сёл. Неделя была полностью заполнена встречами, дискуссиями, но и этого мало, чтобы до конца узнать сложные проблемы молодой Республики.

Цель визита, поддержанного Польско-американским фондом свободы в рамках проекта «Устойчивое развитие молдавских сёл – польская и молдавская перспективы» и осуществляемого на средства программы «РИТА – Преобразования в Регионе», заключалась в изучении важнейших нужд малых сельских сообществ и попытке выработки рекомендаций на будущее.

На нескольких страницах трудно отразить масштабы больших проблем этого небольшого государства, в котором всё ещё свежи раны братоубийственной войны 1992 года, в которой погибло свыше 1000 людей. Последствием является разделение страны на Молдову (на правом берегу Днестра) и просоветскую Приднестровскую Молдавскую Республику (на левом берегу Днестра).

Организация ЭКО-ТИРАС, которая пригласила нас в Молдову и целью которой является забота о чистоте реки Днестр, приглашает присоединиться к своей деятельности жителей обеих берегов Днестра, пытаться строить мир и примирение через экологию.

То, что в первую очередь бросается в глаза путешественникам, это огромные, вспаханные поля (черноземы, находящиеся под угрозой образования эрозии из-за неправильной обработки), всегда красиво украшенные придорожные колодцы, являющиеся символом исключительного молдавского гостеприимства, а также строящиеся часовни и новые церкви.

Однако Илья Тромбицкий, руководитель ECO-TIRAS переживает, что в 80 % колодцев вода загрязнена.

Przygotowany przez Olega i Ilyę program naszej krótkiej wizyty pozwolił nam – choć w pewnym stopniu – poznać trudne, złożone problemy ekologiczne i społeczne Mołdawii, ale też doświadczyć ich determinacji i woli zmiany, ich patriotyzmu i silnej duchowości. Przypomniały mi się słowa z piosenki Marka Grechuty: „Piękny jest kraj, gdzie wszystko wszystkim wydaje się jeszcze złe”. Piękny, bo jest szczerłość, otwartość i wola rozwoju. Trzymamy kciuki za młodą Republikę.

A poprzez tę małą publikację chcemy podzielić się swoimi wrażeniami, przemyśleniami, uwagami. Naszym pragnieniem było – poprzez nasze „spojrzenie z zewnątrz” – pomóc naszym mołdawskim kolegom w dalszym rozwoju, a jednocześnie zachęcić inne polskie organizacje do współpracy z tym niezwykłym krajem.

EWA SMUK STRATENWERTH

В северной Молдове, мы восхищались работой Олега Ротари, учредителя организации ORMAX, который с большой энергией и последовательностью начал работу над улучшением реки Куболта в бассейне Днестра. В частности он создал Водный Комитет, в состав которого включил все 16 сёл, расположенных в бассейне реки Куболта.

Подготовленная Олегом и Ильёй программа нашего краткого визита позволила нам познакомиться с трудными и сложными экологическими и социальными проблемами Молдовы, а также ощутить решительность и тягу к переменам, патриотизм и душевные качества. Я вспомнила слова из песни Марека Грехуты: «Красива страна, в которой всё всем кажется плохим». Красива, потому что есть откровенность, открытость и желание развиваться. Мы держим кулачки за молодую Республику.

А в этой небольшой публикации мы хотим поделиться своими впечатлениями, мыслями и замечаниями. Нашим желанием было, с помощью нашего «внешнего взгляда», помочь молдавским коллегам в дальнейшем развитии и, одновременно, привлечь другие польские организации к сотрудничеству с этой красивой страной.

ЭВА СМУК-ШТРАТЕНВЕРТ

Ogólne informacje o Republice Mołdowy

CHARAKTERYSTYKA GEOGRAFICZNA

Republika Mołdowy (potocznie: Mołdowa, Mołdova) – kraj leżący w południowo-wschodniej części Europy o współrzędnych geograficznych 47 00 N 29 00 E. Całkowita powierzchnia państwa wynosi 33 843 km² z tego na ląd przypada 33 371 km², a na powierzchnię wód 472 km². Mołdowa nie posiada bezpośredniego dostępu do morza. Graniczy od północy, wschodu i południa z Ukrainą (939 km), a od zachodu z Rumunią (450 km). Ukształtowanie powierzchni kraju charakteryzuje się przewagą terenów pagórkowatych i nizinnych o średniej wysokości 147 m n.p.m. Najwyższym wzniesieniem jest góra Balanesti – 430 m n.p.m., a najniższy punkt stanowi rzeka Dniestr – 2 m n.p.m. Środkową część Mołdowy, położoną między rzekami Dniestr i Prut, zajmuje Wyżyna Besarabska. Tereny na wschód od Dniestru stanowią część Wyżyny Podolskiej. Największe rzeki to: Dniestr – 1352 km (w tym 657 km na terytorium Mołdowy) oraz Prut – 989 km (w tym 695 km w granicach państwa). Inne większe rzeki to: Reut, Kogilnik, Byk, Botna, Jałpug i Ikiel. Lasy, w przeważającej części dębowe, stanowią niespełna 10 % powierzchni kraju i znajdują się głównie w jego centralnej części.

Mołdowa leży w strefie klimatu umiarkowanego ciepłego o cechach kontynentalnych. Zimy są tu stosunkowo łagodne i krótkie, a lata ciepłe, długie i suche. Średnia temperatura powietrza w styczniu wynosi od -7 °C na północy do -4 °C na południu. W lipcu, odpowiednio, od 19 °C do 25 °C. Średnia suma opadów w ciągu roku wynosi od 400 mm na południowym wschodzie do 550 mm na północnym zachodzie kraju.

Mołdowa jest krajem dość ubogim w surowce naturalne. Znaczenie gospodarcze mają jedynie złoża wapieni, granitów, gipsu, piaskowców oraz glin. Występują również w niewielkich ilościach złoża węgla brunatnego i fosforytów. Większość surowców (w tym głównie energetycznych) jest importowana.

Podstawowym bogactwem kraju są bardzo żyzne gleby.

Aż 75 % powierzchni ziemi stanowią czarnoziemy, z których ok. 80 % jest wykorzystywana pod uprawy.

LUDNOŚĆ

Liczba mieszkańców Republiki Mołdawii wynosi ok. 4 320 tys. (dane szacunkowe z 2009 r. uwzględniające również ludność separatystycznej Republiki Naddniestrza). Liczba ludności systematycznie się zmniejsza od 2000 roku z powodu migracji zarobkowej oraz ujemnego przyrostu naturalnego (-0,079 % – 2009; estymacja). Średnie zaludnienie na początku 2006 roku wynosiło 111,2 osoby na km². Mieszkańcy miast stanowią ok. 39 % ludności kraju, a wieś zamieszkuje ok. 61 %.

Główne miasta to: stolica kraju Kiszyniów (Chisinau) – 738 tys. mieszkańców, Tyraspol (Tiraspol) – 208 tys., Bielce (Balti) – 174 tys., Bendery (Tighina) – 144 tys. oraz Rybnica (Rybnita) – 58 tys.

Pod względem etnicznym największą grupę stanowią Mołdawianie – 76 %, a następnie: Ukraińcy – 8,4 %, Rosjanie – 5,8 %, Gagauzi – 4,4 %, Rumuni – 2 %, Bułgarzy – 1,9 %, inni – 1,5 %.

Pod względem wyznawanych religii 98 % obywateli Mołdawii deklaruje prawosławie, 1,5 % judaizm, a 0,5 % wymienia inne wyznania.

Językiem urzędowym jest mołdawski (tożsamy z rumuńskim). W powszechnym użyciu, szczególnie w miastach oraz w północno – wschodniej części kraju jest język rosyjski, który jednak nie ma statusu języka oficjalnego. Innymi używanymi lokalnie językami są: ukraiński, bułgarski i gagauski stanowiący dialekt języka tureckiego.

USTRÓJ POLITYCZNY

Oficjalna nazwa państwa brzmi – Republika Mołdowa. W wyniku rozpadu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (w skład którego wchodziła Mołdawska Socjalistyczna Republika Radziecka) 23 czerwca 1990 roku Mołdowa ogłosiła suwerenność, a 27 sierpnia 1991 roku proklamowała niezależność państwową, przyjmując obecną nazwę.

Stolicą państwa został Kiszyniów (Chisinau), w którym znajdują się siedziby najważniejszych organów władzy państwowej.

Kraj podzielony jest administracyjnie na:

- 32 rejony (raioane, l.p. – raionul): Anenii Noi, Basarabasca, Briceni, Cahul, Cantemir, Calarasi, Causeni, Cimislia, Criuleni, Donduseni, Drochia, Dubasari, Edinet, Falesti, Floresti, Glodeni, Hincesti, Ialoveni, Leova, Nisporeni, Ocnita, Orhei, Rezina, Riscani, Singerei, Soldanesti, Soroca, Stefan – Voda, Strasenii, Taracilia, Telenesti, Ungheni
- 3 gminy (municipiul) – Balti, Bender, Chisinau
- 1 autonomiczną jednostkę terytorialną (unitatea teritoriala autonoma) – Gagauzia
- 1 jednostkę terytorialną (unitatea teritoriala) – Stinga Nistrului

Władza ustawodawcza:

- **parlament jednoizbowy** (Parlamentul) – 101 deputowanych jako przedstawicieli partii i bloków wyborczych wybieranych w głosowaniu powszechnym na czteroletnią kadencję.

Władza wykonawcza:

- **Prezydent** – jako głowa państwa, wybierany przez parlament na cztery lata, maksymalnie na dwie kadencje.
- **Rada Ministrów** – kierowana przez premiera, zatwierdzana i odpowiedzialna przed parlamentem

Władza sądownicza:

- **Sąd Najwyższy**
- **Trybunał Konstytucyjny** – jedyny organ odpowiedzialny za sądownictwo konstytucyjne

Organy władzy lokalnej:

- Organy władzy pierwszego stopnia – organy gminne lub miejskie:
 - **Primar** – przedstawiciel wsi (gminy) lub miasta (municipium), wybierany przez mieszkańców danej jednostki administracyjnej w wyborach powszechnych, równych i bezpośrednich w głosowaniu tajnym; spełnia jednocześnie funkcje wykonawcze w radzie lokalnej oraz administracyjne i organizacyjne – nadzorcze wobec jednostki niższego stopnia.
 - **Primeria** – urząd władzy lokalnej (wiejski lub miejski);
 - **Rada lokalna** – przedstawicielska i prawomocna władza mieszkańców jednostki administracyjnej – terytorialnej pierwszego

stopnia (wsi/gminy lub miasta);

- Organy władzy drugiego stopnia – organy rejonowe, municipium Kiszyniowa lub autonomicznej jednostki terytorialnej o odrębnym statusie:
 - **Przewodniczący rejonu** – urząd wykonawczy rady rejonowej;
 - **Rada rejonowa** – urząd przedstawicielski mieszkańców rejonu koordynujący działanie rad lokalnych (miast i wsi);

Opracowano na podstawie:

- Dossier Panorama Kultur, www.pk.org.pl;
- Mołdowa. Przewodnik dla przedsiębiorców. Wydanie czwarte, rozszerzone, Warszawa, wrzesień 2006, wyd. UNIDO.
- Oficjalna strona Republiki Mołdowy: www.moldova.md

ROLNICTWO

Rolnicza specjalizacja Mołdowy wynika przede wszystkim ze sprzyjającego klimatu i niezwykle żyznych gleb, z których 80 % to czarnoziem. Mołdowa jest jedynym na świecie krajem posiadającym tak duży odsetek ziem uprawnych najwyższej jakości. Czarnoziem północnych regionów Mołdowy uznano nawet za wzorzec na międzynarodowej wystawie rolniczej w Paryżu w 1983 roku. Klimat umożliwiający uprawę wczesnych warzyw, wyspecjalizowani pracownicy rolni, wielowiekowe doświadczenie oraz sieć rolniczych instytutów naukowo-badawczych stanowią podstawę gospodarki Mołdowy.

Rolnictwo i przetwórstwo żywności dostarczają około 35,2 % PKB i dają zatrudnienie blisko połowie pracującej ludności kraju (w około 200 tysiącach gospodarstw rolniczych jest zatrudnionych ponad 1 mln mieszkańców). Przeciętne gospodarstwo liczy około 1,8 ha ziemi. Około 72 % ziem użytkowanych rolniczo zajmują pola uprawne, 12 % sady i plantacje winorośli, a 15 % – pastwiska i łąki.

Blisko 90 % ziem uprawnych, należących poprzednio do państwowych i kolektywnych gospodarstw rolnych (sowchozy i kołchozy), zostało sprywatyzowanych, co pozytywnie wyróżnia Mołdowę na tle pozostałych państw WNP. Liczba indywidualnych gospodarstw rolnych stale wzrasta i dostarcza około 75 % produkcji rolnej.

W roku 2001, po trzech kolejnych latach spadku, nastąpił wzrost produkcji rolnej o 6,4 %. W 2002 roku

zanotowano ponowny wzrost o dalsze 3,0 %, po czym nastąpił gwałtowny spadek produkcji w 2003 roku, o około 15 %. W 2003 roku wartość produkcji rolniczej wyniosła 10,3 mld MDL (w 2002 roku – 9,5 mld MDL), natomiast dane za 2004 rok wskazują na jej wzrost do poziomu 11,82 mld MDL. Trudne warunki w rolnictwie w 2005 roku spowodowały zaledwie jednoprocentowy wzrost w stosunku do roku minionego, dając tym samym wartość produkcji rolniczej na poziomie 11,93 mld MDL.

UPRAWY ROŚLINNE

Produkcja roślinna stanowi obecnie około 68 % całej produkcji rolnej. Uprawia się głównie pszenicę (28,4 %), kukurydzę (28,1 %), jęczmień (6,3 %), buraki cukrowe (3,2 %), słonecznik (16,3 %), tytoń (0,6 %), winorośl oraz owoce i warzywa. Uprawy roślinne występują na terenie całego kraju, sady i plantacje winorośli dominują na południu, warzywa uprawiane są w pobliżu głównych rzek, a ziemniaki i buraki cukrowe przede wszystkim w północnych regionach. W ostatnich latach widoczna jest tendencja wzrostu ilości upraw mniej pracochłonnych, takich jak pszenica, kukurydza czy słonecznik. Wśród owoców największy udział mają jabłka (ok. 60 % powierzchni sadów); pozostałe 40 % to brzoskwinie, śliwki, morele, wiśnie i gruszki. Najczęściej uprawiane warzywa to pomidory, cebula, kapusta i ogórki. Mołdowa jest również liczącym się w Europie producentem orzechów włoskich. Kraj ten jest jednym z niewielu europejskich państw, w których tradycyjnie uprawia się tytoń, dostarczany do większości krajów WNP i wschodniej Europy.

UPRAWA WINOROŚLI

Niezwykle korzystne warunki sprawiły, że uprawą winorośli zajmowano się na tych obszarach od co najmniej 5 tysięcy lat. Południowo-zachodnia część Równiny Wschodnioeuropejskiej, na której leży Mołdowa, to pagórkowaty obszar pokryta dolinami i parowami. Stoki pagórków stanowią 57 % całego terytorium kraju i znajdują się pomiędzy 46° a 48° szerokości geograficznej, podobnie jak słynne winnice francuskie w Bordeaux i Burgundii. Ciepły okres trwa od 260 do 290 dni, a chłodny – od 75 do 105 dni w roku. Plantacje winorośli zajmują około 166 tys. hektarów, co stanowi 7 % ziem uprawnych

Mołdowy i 2,3 % powierzchni wszystkich plantacji winorośli na świecie. Ponad 90 % winnic jest prywatną własnością. Średnie roczne plony wynoszą od 4 do 5 ton winogron z hektara. Uprawiane są wszystkie europejskie odmiany i odmiany lokalne. Przeważają winogrona białe (70 % powierzchni upraw): Aligote, Sylvaner, Muscat, Sauvignon Blanc, Feteasca, Pinot Blanc, Otonel, Traminer, Riesling i Chardonnay, uprawiane w środkowej części kraju. Odmiany czerwone: Cabernet, Sauvignon, Merlot, Pinot-Noir, Malbek, Gamay Freo Superavi, Lidia i Izabella uprawiane są na południu. Odmiany europejskie zajmują 66 % powierzchni, odmiany lokalne około 16 %, a 17 % to odmiany pochodzenia kaukaskiego (Rkatsiteli).

HODOWLA

Najbardziej rozpowszechniona jest hodowla krów i trzody chlewnej, prowadzona głównie w centralnej i północnej części Mołdowy; na południu kraju dominuje hodowla owiec i kóz. Długą tradycję w Mołdowie ma hodowla koni pociągowych.

W hodowli zwierząt od 1990 roku występuje spadek produkcji w następstwie systematycznego zmniejszania się pogłowia oraz obszarów pastwisk. Największy spadek nastąpił w pogłowie trzody chlewnej, które zmniejszyło się w latach 1999–2003 aż o 35 %, do poziomu 447 tys. sztuk. W latach 2004–2005 pogłowie trzody chlewnej wzrosło do poziomu 473 tys. sztuk, przy czym w 2005 roku pogłowie bydła spadło o 3 % w stosunku do roku minionego (do poziomu 322 tys. sztuk).

PRZEMYSŁ SPOŻYWCZY

Główną gałęzią przemysłu Mołdowy jest przetwórstwo rolne, mające około 2/3 udziału w całej produkcji przemysłowej kraju oraz generujące taką samą część przychodów z eksportu. Przemysł ten opiera się głównie na produktach rolnych dostarczanych przez krajowe rolnictwo, w związku z czym jego główne branże to przemysł winiarski, przetwórstwo owoców i warzyw, cukrownictwo, przemysł zbożowy, tłuszczowy, tytoniowy, kosmetyczny oraz mleczarstwo i przemysł mięsny.

PRZEMYSŁ WINIARSKI

Winiarstwo jest podstawową branżą gospodarki Mołdowy.

Praktycznie każdy rolnik uprawia winorośl i produkuje domowe wino. W skład sektora produkcji wina wchodzi obecnie 168 przedsiębiorstw, spośród których duża część została w ostatnich latach zmodernizowana. Było to możliwe m.in. dzięki pożyczce w wysokości 30 mln USD, udzielonej w połowie lat 90 przez Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju na produkcję butelek do wina zgodnych z europejskimi standardami. Większość zakładów nie wykorzystuje w pełni swoich mocy wytwórczych, które w skali całej branży szacowane są na 6,5 miliona hektolitrow wina butelkowanego rocznie. Około 95 % produkcji wina jest obecnie eksportowane. Sankcje ekonomiczne nałożone na Mołdowę przez Rosję mogą stanowić istotną przeszkodę dla eksportu win na ten rynek i wywrzeć niekorzystny wpływ na rozwój tego sektora. Wynika to z faktu, iż w 2005 roku mołdowscy producenci sprzedali w Rosji wina i inne alkohole o łącznej wartości 312,9 mln USD, co stanowiło około 30 % całego eksportu krajowego. Największymi i najbardziej nastawionymi na eksport są zakłady Cricova, Hinceszt, Taraclija i Kazayak. Mołdowa posiada trzy ogromne podziemne piwnice-labirynty przeznaczone na dojrzewanie wysokogatunkowych win: Cricova, Mileszt Mica i Braneszt, w których można składować 100 milionów litrów wina. Najbardziej znana jest Cricova – cel licznych wycieczek turystycznych. Znajduje się tam 60 km podziemnych tuneli, gdzie można przechowywać 30 mln litrów wina.

Mołdowa jako pierwsze państwo WNP uchwaliła i wprowadziła w życie, w czerwcu 1994 roku, ustawę o winie i winiarstwie. W oficjalnym rejestrze Unii Europejskiej 16 czerwca 1994 roku zarejestrowano nazwy regionów pochodzenia win mołdawskich: Purca, Romaneszt, Stawceń, Sziszkan, Cahul, Rezen, Taraclija, Ungheni, Codru, Vulkaneszt i Comrat. Mołdowskie wina otrzymały ponad 100 nagród międzynarodowych.

PRZETWÓRSTWO OWOCÓW I WARZYW

Przetwórstwo owoców i warzyw stanowi drugą pod względem wielkości produkcji gałąź przemysłu spożywczego. Rocznie wytwarza się 300 tysięcy ton konserw i przetwarza 500 tysięcy ton owoców, przy czym 90 % tej produkcji przeznaczane jest na eksport. Produkowane są głównie soki i koncentraty soków, dżemy, konserwy, marynaty, koncentrat pomidorowy,

mrożonki oraz suszone owoce. Z produkowanych 200 rodzajów konserw 30 % stanowią przetwory dla dzieci. W branży działają 122 przedsiębiorstwa (7 dużych zakładów, 15 średnich i 100 małych).

Podstawowymi surowcami (80 %) dla przetwórstwa są pomidory i jabłka, z których produkuje się wysoko skoncentrowane przeciery, ketchup, pomidory konserwowe i soki. Z Mołdowy pochodzi 12 % koncentratu soku jabłkowego dostarczanego na rynki zachodniej Europy. Przetwarzane są też śliwki, gruszki, czereśnie, morele, brzoskwinie, owoce pigwy i inne. Z warzyw przetwarza się zielony groszek, fasolę, marchew, buraki, słodką paprykę, cebulę, czosnek i inne. Większość zbiorów odbywa się ręcznie, co daje lepszą jakość w porównaniu ze zbiorami wykonywanymi za pomocą maszyn. W ostatnich latach przemysł ten został zmodernizowany, zainstalowano nowoczesne linie technologiczne do produkcji koncentratów, soków i przecierów, a także nowoczesne linie pakujące.

PRZEMYSŁ TYTONIOWY

Mołdowa jest jednym z regionów Europy o najdłuższych tradycjach uprawy tytoniu. Uprawia się tytoń typu półwschodniego, będący podstawowym składnikiem w produkcji amerykańskich mieszanek. W czasach gdy Mołdowa była jedną z republik radzieckich, dostarczała prawie 40 % całej produkcji tytoniu w ZSRR. Obecnie mołdawski tytoń nadal jest przetwarzany w wielu krajach WNP i Europy Środkowo-Wschodniej. Przetwórstwem tytoniu zajmuje się siedem zakładów fermentacji tytoniu oraz jeden zakład produkcji papierosów (Tutiun CTC w Kiszyniowie) o zdolności produkcyjnej 9,5 miliarda sztuk papierosów rocznie, z przeznaczeniem głównie na rynek lokalny.

PRZEMYSŁ CUKROWNICZY

W przemyśle cukrowniczym działa 10 cukrowni, których łączne zdolności przetwórcze wynoszą 3 miliony ton buraków rocznie. Przeciętnie mołdawskie cukrownie przerabiają 1,2 mln ton buraków dostarczając prawie 130 tysięcy ton cukru. Obecny poziom produkcji jest jednak niższy o ponad 60 % w porównaniu z rokiem 1990. Około 75 % produkcji kontroluje niemiecka firma

Sudzucker AG, największy producent cukru buraczanego na świecie, do którego należy pięć mołdowskich cukrowni. Firma ta dokonała znaczących inwestycji zarówno w sam proces produkcji cukru, jak też w poprawę jakości upraw buraka. Obecnie produkuje około 150 tysięcy ton cukru rocznie, w większości na eksport.

PRZEMYSŁ OLEJARSKI

Przemysł olejarski oparty jest na krajowych uprawach słonecznika i w mniejszym zakresie – soi. Na terenie Mołdowy znajdują się trzy duże zakłady przetwarzające ziarno słonecznika oraz około 70 mniejszych rafinerii, jednak w praktyce liczącymi się producentami są dwie firmy: Floarea Soarelui S.A. w Bender, z większościowym udziałem kapitału amerykańskiego, oraz Uleex S.A. w Otaci. Ich łączne zdolności przetwórcze wynoszą 462,3 tysiąca ton nasion rocznie. Te możliwości nie są w pełni wykorzystane; przeciętna produkcja wynosi zaledwie 37,6 tysięcy ton oleju jadalnego. Wynika to m.in. z faktu, iż ceny uzyskiwane w eksporcie słonecznika są wyższe, niż na rynku lokalnym, w związku z czym około 60 tysięcy ton ziarna rocznie jest sprzedawane za granicę.

PRZEMYSŁY MLECZARSKI

Z uwagi na zmniejszenie się pogłowia zwierząt hodowlanych, przemysł mleczarski wykorzystuje obecnie zaledwie 15 % swoich potencjalnych możliwości. Zakłady mleczarskie są poważnie niedoinwestowane, udział przestarzałego wyposażenia sięga 75 %. Trzy największe zakłady: „Incomlac”, „Fabrica de produse lactate din Hincesti” oraz „Fabrica de unt din Floresti” zostały zakupione przez inwestorów zagranicznych. Głównymi produktami są masło, sery i twaróg, na produkcję których przeznaczają się 65 % mleka. Rośnie produkcja mleka w proszku. Duża część produktów mleczarskich jest eksportowana, głównie na rynki zachodniej Europy oraz krajów WNP.

Największymi importerami mołdowskich produktów mleczarskich są: Rumunia, Rosja, Azerbejdżan, Ukraina, Białoruś i Kazachstan.

PRZEMYSŁ MIĘSNY

Przemysł mięsny przeżywa zastój; brakuje zarówno surowca, jak i nowoczesnych linii technologicznych

zapewniających odpowiednią jakość produkcji. Rocznie produkuje się 6,5 tysiąca ton mięsa i prawie 11 tysięcy ton przetworów, głównie kielbas.

Odbiorcami przetworów mięsnych są głównie rynki krajów WNP, z których najważniejsze to Rosja, Białoruś, Kazachstan i Ukraina. Wśród krajów Zachodniej Europy liczącym się odbiorcą są Niemcy. Około 70 % mięsa przetwarzane jest przez dwa zakłady znajdujące się w Kiszyniowie i Bielcach (Balti), a pozostała część przypada na około 60 mniejszych przedsiębiorstw.

PRZEMYSŁ ZBOŻOWY I MŁYNARSKI

Branża ta przeżywa trudności i wykorzystuje moce produkcyjne zaledwie w 30 %. W jej skład wchodzi ponad 130 zakładów i piekarni, jednak dominującą pozycję na rynku zajmują zakłady Franzeluta, które produkują około 60 % produktów zbożowych i pieczywa, w skali całego kraju. Jest to jedyny zakład tej branży z większościowym udziałem skarbu państwa (56 %).

OCHRONA ŚRODOWISKA

Stopień zanieczyszczenia środowiska naturalnego Mołdowy jest wysoki. Parki narodowe i rezerваты obejmują obszar 1,97 % terytorium tego kraju, co stawia go na jednym z ostatnich miejsc w Europie pod względem powierzchni obszaru chronionego.

Lasy zajmują jedynie 9,6 % powierzchni kraju zamiast uznanego za pożądany ich udziału wynoszącego minimum 15 %, co oznacza konieczność zalesienia około 130 tys. hektarów. W strefach miejskich i uprzemysłowionych zanieczyszczenie powietrza przekracza normy ustanowione przez WHO, a wysypiska śmieci są przepełnione i często niezabezpieczone. Brak nowych inwestycji powoduje wzrost liczby dzikich wysypisk.

Niezbyt bogate zasoby wody nieustannie się zmniejszają, a ich jakość się pogarsza. Dniestr wpływa na teren Mołdowy z Ukrainy już mocno zanieczyszczony. Inne rzeki i zbiorniki wodne są zatrutowane odpadami rolniczymi i przemysłowymi oraz ściekami komunalnymi. W południowych regionach kraju wzrasta zasolenie wody.

Zanieczyszczenie gleby również negatywnie wpływa na jakość wód gruntowych i powierzchniowych. Beztroskie stosowanie chemikaliów w rolnictwie, intensywne

i niejednokrotnie niewłaściwe wykorzystywanie terenów uprawnych przez ostatnie co najmniej 50 lat doprowadziło do bardzo poważnego zachwiania równowagi gleby. Erozja pochłonęła 33 % ziemi uprawnej, a obszar ten zwiększa się co roku o 0,5 – 1,0 %. Niewłaściwe nawożenie doprowadziło do zanieczyszczenia jednej trzeciej gruntów i nieodwracalnego pozbawienia ich związków fosforu. Ogołacanie terenów z naturalnej roślinności, pod sadownictwo i winnice, na jednej piątej obszarów rolnych spowodowało zachwianie równowagi biologicznej i spadek płodności gleby o 10 – 20 %. Zanieczyszczenie biologiczne gruntów zwiększyło się dwukrotnie w latach 1991–1998 z powodu braku odpowiedniej infrastruktury. Dodatkowo, częste katastrofy naturalne, takie jak obsunięcia gruntu, powodzie czy susze również przyczyniają się do niszczenia środowiska.

Ochrona biosfery również jest poważnym problemem. Kłusownictwo, zanieczyszczenie środowiska oraz nadmierna eksploatacja powodują, że wzrasta liczba zagrożonych gatunków flory i fauny, wpisywanych do Czerwonej Księgi Republiki Mołdowy. Aktualnie jest ich 241, lecz szacuje się, że powinno się tam umieścić nie mniej niż 600 gatunków. Niektóre typy naturalnego środowiska (np. step), jak również wiele gatunków zwierząt i roślin znikły bezpowrotnie.

System ochrony przyrody składa się z ponad 385 stref ochronnych, 178 rozmaitych rezerwatów i 130 pomników przyrody. W znanym rezerwacie Kodry ochroną objęto ponad 5 tysięcy hektarów lasu, ok. 1000 gatunków roślin, 43 gatunki ssaków, 145 gatunków ptaków i ponad 10 tysięcy gatunków owadów.

Nieefektywne i niezrównoważone zarządzanie zasobami wodnymi, niska świadomość ekologiczna społeczeństwa, przestarzałe technologie uprawy ziemi, rabunkowe korzystanie z dóbr naturalnych (m.in. kłusownictwo i nielegalny wyrąb lasów) oraz niedostateczna kontrola państwa w zakresie ochrony środowiska powodują, że powstrzymanie procesu degeneracji środowiska będzie wymagało olbrzymiego wysiłku.

Mołdowa posiada uczelnie kształcące specjalistów w dziedzinie ochrony środowiska (Uniwersytet Państwowy, Instytut Nauk Przyrodniczych, Uniwersytet Ekologiczny i in.). Rząd i organizacje pozarządowe działające w dziedzinie ekologii podejmują usilne

starania, zarówno w zakresie ochrony środowiska, jak i walki z zanieczyszczeniem gruntów użytkowych i miejskich, które stanowią nie mniejsze zagrożenie.

Wśród podpisanych przez Mołdowę międzynarodowych umów w dziedzinie ochrony środowiska są m.in.:

- Ramowa Konwencja ONZ o zmianach klimatu;
- Konwencja o różnorodności biologicznej;
- Konwencja Wiedeńska dotycząca ochrony warstwy ozonowej;
- Konwencja dotycząca walki z pustoszczeniem w krajach narażonych na silne susze i pustoszczeniem;
- Konwencja Bazylejska o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych;
- Protokół o zanieczyszczeniu substancjami organicznymi;
- Protokół o metalach ciężkich;
- Konwencja dotycząca transgranicznego zanieczyszczenia powietrza na dużych przestrzeniach.

Zawarto też wiele układów dwustronnych z Ukrainą i Rumunią. Aktywną pomoc techniczną i finansową okazują organizacje międzynarodowe.

W 2000 roku rząd Mołdowy zainicjował, z pomocą UNDP, Narodową Strategię Zrównoważonego Rozwoju pod nazwą „Mołdowa 21”, zawierającą również szeroko zakrojone plany ochrony i odbudowy środowiska naturalnego. Strategia ta przewiduje aktywne zalesianie, ochronę gatunków i terenów zagrożonych, oczyszczanie gleb i wody. Do realizacji projektów budowy stacji oczyszczania wody w Soroce, Söldanesti, Kriuleni i Kantemirze rząd stara się przyciągnąć zagranicznych inwestorów.

Rząd przewiduje zwiększenie subsydiów na edukację proekologiczną i zwiększenie świadomości ekologicznej społeczeństwa. W tej dziedzinie działania rządu są wspomagane przez coraz liczniejsze pozarządowe organizacje ekologiczne, takie jak Ruch Ekologiczny w Mołdowie, BIOTICA, BIOS, Terra Nostra, Agroeco, ECO-Tiras i inne. Organizacje te aktywnie wspomagają działania rządu, organizują szkolenia i happeningi, wydają prasę ekologiczną, a także nawiązują współpracę z zagranicznymi lub międzynarodowymi organizacjami ekologicznymi

Charakterystyka wsi

W rejonie Drochia (północna Mołdowa) spędziliśmy trzy dni, podróżując z Olegiem Rotari, założycielem dynamicznie działającej tu organizacji pozarządowej ORMAX. ORMAX działa w północnej Mołdawii, w dorzeczu rzeki Cubolta, której długość wynosi 101,3 km, a jej basen – 943 km². Olegowi udało się stworzyć Komitet Wodny, do którego wstąpiło 16 gmin leżących w dorzeczu Cubolty. Problemów wciąż jest dużo, ale obserwując zaangażowanie i profesjonalizm ORMAXu, chce się powiedzieć – jak w mołdawskim powiedzeniu – „serce rośnie jak chleb”.

Wieś **CHETROSU (CZETROSU)** w rejonie Drochia liczy 5 447 mieszkańców. Powierzchnia, jaką obejmuje wieś, to ok. 4 000 ha. Wójtem czyli „primarem”, jest **Ion Prodan**. Istnieje strategia zrównoważonego rozwoju dla wsi: w 2008 roku firma EcoExpert opracowała miejscowy plan działań ekologicznych (większość wsi ma takie plany, jednak prawie wszystkie zostały opracowane bez udziału organizacji pozarządowych, rolników, społeczności lokalnej.) Chlubą Czetrosu jest znany w całej Mołdowie – zespół tańca ludowego. Mieszkańcy dumni są ze swoich tradycji, strojów ludowych, z języka, dumni są z tego, że mają trochę własnej ziemi (gospodarstwa, których jest w gminie ok. 800, liczą od 1 do 5 ha, a tylko dwie osoby we wsi mają ponad 20 ha). Ciągłe żywe są tradycje rzemieślnicze, co widać choćby w misternej blacharce i snyderce zdobiącej domy, studnie, kapliczki. Kobiety tkają piękne kolorowe chodniki i narzuty. Robią przetwory, przede wszystkim z pomidorów, papryki, a piwnica każdego domu kryje co najmniej jedną beczkę domowego wina. Wójt mówi: nasi ludzie są dobrzy, mądrzy i pracowici, chętnie angażują się w różne inicjatywy. Przygotowują święta, uroczystości czy np. Festiwal Rzeki Cubolta. Nawet ostatnio otrzymali nagrodę – grant rządowy dla najbardziej aktywnej wsi. W Chetrosu jest zespół szkół, który obejmuje zarówno podstawówkę, gimnazjum jak i liceum (łącznie niespełna 1000 uczniów, ale liczba ta – w związku z negatywnym przyrostem naturalnym – stale maleje). W szkole znajduje się całkiem pokaźne

Характеристика сел

В дрокийском районе (северная Молдова) мы провели три дня, путешествуя с Олегом Ротари, учредителем активно действующей здесь неправительственной организации ORMAX. ORMAX работает на севере республики, в бассейне реки Куболта, длина которой составляет 101,3 км, а бассейн – 943 км². Олегу удалось создать Водный комитет, в который вошли 16 сёл, расположенных в бассейне Куболты. Проблем всё ещё много, но наблюдая активность и профессиональный уровень ORMAX-а хочется сказать, как в молдавской пословице, «сердце растёт как хлеб».

Село **КЕТРОСУ** дрокийского района насчитывает 5 447 жителей. Площадь села – ок. 4 000 гектаров. Председатель села, то есть «примар» – **Ион Продан** (Ion Prodan).

Существует стратегия устойчивого развития села: в 2008 году фирма EcoExpert разработала местный план экологических действий (у большинства сёл есть такие планы, но почти все были разработаны без участия неправительственных организаций, фермеров и местного сообщества).

Самая большая гордость Кутросу – известный во всей Молдове народный танцевальный ансамбль. Жители гордятся своей традицией, национальной одеждой, языком, куском собственной земли (площадь хозяйств, которых в селе ок. 800 – от 1 до 5 гектаров, и только у двух фермеров свыше – 20 га). Продолжаются традиции ремесла, которые заметны в металлических и деревянных украшениях домов, колодцев и часовен. Женщины плетут красивые разноцветные дорожки. Делают запасы на зиму, прежде всего из помидоров, перца, а подвал каждого дома скрывает как минимум одну бочку домашнего вина. Примар говорит: наши люди хороши, умны и трудолюбивы – охотно участвуют в различных инициативах. Организуют праздники, мероприятия или напр. фестиваль реки Куболта. Даже недавно получили награду – грант от правительства для самого активного села. В Кетросу имеется средняя школа (в общей сложности почти

Muzeum Wsi. We wsi są dwie cerkwie oraz 2 przedszkola, 3 biblioteki, małe centrum sportowe, kawiarenka internetowa. Działają 4 organizacje pozarządowe, w tym jedna zajmująca się mikrokredytami i funduszem poręczeń wzajemnych! Inna z aktywnych organizacji zajmuje się ekologią i jest członkiem sieci ochrony rzeki Kobołty. Funkcjonują 2 młyny, piekarnia, mleczarnia, 28 małych sklepów. Odwiedziliśmy też tłoczarnię oleju z nasion słonecznika, gdzie można ze swoich ziaren uzyskać olej.

Niemniej ciągle wielkim problemem jest bieda i bezrobocie. W dalszym rozwoju przeszkadza: niska jakość dróg, słaba jakość wody w studniach, praktycznie brak kanalizacji (tylko 15 % gospodarstw) i brak toalet w miejscach publicznych. Mimo znakomitych gleb rolnictwo jest nieopłacalne; ciągle są problemy ze zbytem, a jeśli uda się sprzedać, to za grosze i cena nie rekompensuje kosztów produkcji. Nic dziwnego, że wielu woli wyjechać za granicę w poszukiwaniu pracy zamiast tyrać bez możliwości porządnego zarobku. Dużym problemem są także dzikie wysypiska śmieci.

1000 учеников, но число в связи с демографическим спадом постоянно сокращается). В школе находится довольно большой Музей села. В селе 2 церкви, 2 детских сада, 3 библиотеки, небольшой тренажерный центр, интернет-кафе. Работают 4 НГО, в том числе одна занимающаяся микрокредитированием и фондом взаимного поручительства! Вторая из активных организаций занимается экологией и является членом сети защиты реки Куболта. Действуют 2 мельницы, пекарня, молочный завод, 28 малых магазинов. Мы посетили также пункт пресса подсолнечного масла, где из своих семян можно получить масло.

Тем не менее, всё еще большой проблемой остаются нищета и безработица. Дальнейшему развитию мешают: низкое качество дорог и воды в колодцах, практическое отсутствие канализации (только 15 % хозяйств) и отсутствие туалетов в публичных (общедоступных) местах. Несмотря на замечательные почвы, сельское хозяйство оказывается нерентабельным; постоянно возникают проблемы с продажей, а если удастся продать – то за копейки, которые не компенсируют затрат на производство. Поэтому не удивляет, что многие предпочитают уехать за границу на заработки, вместо того, чтобы тяжело работать без перспектив получения нормальной зарплаты. Очередная большая проблема – нелегальные мусорные свалки.

Wieś **ŞURI (SZUR)** leży w rejonie Drochia, liczy 4843 mieszkańców, zajmuje powierzchnię ok. 4000ha. Wójtem (primarem) jest Dumitru Grosu. Dla wsi został opracowany Plan Strategiczny Rozwoju Gospodarczego i Społecznego na lata 2008–2013, zatwierdzony Decyzją Rady nr 8 / 4 z dnia 18 listopada 2008.

We wsi jest młyn, mleczarnia, 320 gospodarstw, a także Muzeum Wsi, cerkiew, klasztor, zespół szkół, przedszkole, aktywna ekologiczna organizacja pozarządowa.

Wójt szczerze opowiada o problemach gminy. Po reformie rolnej w 1992 roku przekazano ziemię mieszkańcom wsi, na rodzinie wypadło po 1 ha, za mało, żeby się z utrzymać z ziemi. A we wsi miejsc pracy jest niewiele. Dlatego tak wiele osób wyjeżdża za granicę do pracy, na 5000 mieszkańców ok. 800 (głównie mężczyźni)

Село **ШУРИ** дрокийского района насчитывает 4843 жителей, а его площадь – ок. 4000 га. Примар – Думитру Гроссу (Dumitru Grosu). Для села был разработан «Стратегический план экономического и общественного развития на 2008–2013гг», принят решением Совета №8 / 4 от 18 ноября 2008.

В селе находится мельница, молочный завод, 320 хозяйств, а также Музей села, церковь, монастырь, средняя школа, детский сад, активная экологическая неправительственная организация.

Председатель откровенно рассказывает о проблемах села. После земельной реформы 1992 года, земля была передана жителям села – по 1 га на семью. Этого слишком мало, чтобы содержать себя за счет земли. А рабочих мест в селе немного. Поэтому

jest za granicą, albo na zachodzie, np w Irlandii, Francji, albo w Rosji pracują przy wyrębie lasu lub przy budowie obiektów sportowych na Olimpiadę Zimową w Soczi w 2014 roku. Wójt ma nadzieję, że wrócą z pieniędzmi i z szerszymi perspektywami. Niestety są też negatywne konsekwencje tej zarobkowej emigracji: rośnie liczba rozwodów.

Bogactwem gminy są tradycje ludowe i rzeka Kobołta, która przepływa przez gminę. Niestety jest zanieczyszczona. Te zanieczyszczenia to w dużej mierze dziedzictwo rabunkowej gospodarki w okresie radzieckim, kiedy ogromne kolchozy hodujące 54 000 świń produkowały wielkie ilości odpadów. Oprócz zanieczyszczenia rzeki dużym problemem są nielegalne wysypiska śmieci. Jedno z nich udało się – we współpracy z regionalną organizacją ekologiczną Ormax ECO-Suri – zlikwidować, ale pozostałe ciągle rosną. W Zespole Szkół im. Viorela Ciobanu (absolwenta szkoły, który w wieku 20 lat zginął tragicznie w czasie wojny 1992 roku) oglądamy Izbę Pamięci i uczestniczyliśmy w uroczystości poświęconej chlebowi: dzieci tańczyły, śpiewały prezentowały tradycje ludowe związane z chlebem. Pod koniec uroczystości starsza kobieta wstała i opowiedziała dzieciom i rodzicom o strasznym głodzie w 1946 roku, o tym jak milicjanci radzieccy okrutnie karali nawet za zbieranie kłosów (całe zboże było wywożone do Moskwy).

Wójt podkreślał: na wsi zostało to, co mołdawskie; tożsamość mołdawska jest tożsamością wiejską.

Najważniejsze zadania na najbliższy czas to zbudowanie kanalizacji z funduszy europejskich i likwidacja dzikich wysypisk.

столько людей решает выехать за границу – из 5000 жителей примерно 800 (в основном, мужчины) живет за рубежом или на Западе, напр. в Ирландии, Франции или России они работают на лесорубке или постройке спортивных объектов на Зимние олимпийские игры в Сочи в 2014 году. Председатель надеется, что они вернутся с деньгами и более широкими перспективами. К сожалению, есть и негативные последствия такой трудовой миграции – растёт количество разводов.

Богатство села – народные традиции и река Куболта, которая протекает через территорию села. К сожалению, она загрязнена. Загрязнение в основном является наследием крайне интенсивного управления в советский период, когда огромные колхозы, выращивающие 54 000 свиней, производили огромное количество отходов. Кроме загрязнения рек, к большим проблемам относятся нелегальные мусорные свалки. Одну из них удалось ликвидировать в сотрудничестве с региональной экологической организацией Ormax ECO-Suri, но остальные всё ещё множатся. В средней школе им. Viorela Ciobanu (выпускника школы, который в возрасте 20 лет трагически погиб на войне 1992 года) мы посещаем Зал памяти и участвуем в мероприятии, посвящённом хлебу: дети танцуют, поют, показывают народные традиции, связанные с хлебом. Пожилая женщина встает и рассказывает детям и родителям о страшном голоде 1946 года, о том, как советские милиционеры жестко наказывали даже за собирание колосьев (все зерно было вывезено в Москву).

Председатель подчёркивает: в селе осталось то, что является молдавским; молдавское сознание это сельское сознание.

Самые важные задачи на ближайшее время это построить канализацию за счет европейских фондов и ликвидировать нелегальные мусорные свалки.

Wieś **MINDIC (MYNDYK)** także leży w rejonie Drochia. Liczy 3 600 mieszkańców i 360 studni. Już drugą kadencję funkcję „primara” pełni młody człowiek – Ghenadij Grîu. Ghenadij w maju 2009 roku odwiedził Polskę w ramach projektu Stowarzyszenia ZIARNO, realizowanego także w ramach programu RITA. Bardzo mu się podobało, była to jego pierwsza wizyta w kraju unijnym i dostarczyła mu wiele inspiracji i pomysłów.

Strategię zrównoważonego rozwoju dla wsi Mindic opracowała w roku 2005 organizacja pozarządowa – NGO Ormax, jako lokalny plan działań na rzecz środowiska w ramach projektu Green Agenda.

W gminie jest 340 małych gospodarstw o pow. 1,2 ha i dwa wielkie: 960ha i 1470ha. Uprawia się kukurydzę, pszenicę, słonecznik, rzepak, buraki. Brak piekarni czy innych przetwórci (poza małą fabryką makaronu). Gleby – tak jak w tej części kraju – bardzo żyzne, czarnoziem.

W zespole szkół uczy się 400 uczniów, a w przedszkolu ok. 100. Niestety nie ma domu kultury, są za to 2 biblioteki i kawiarenka internetowa. Są też dwie cerkwie.

Mindic jest najbardziej znany z Villa Mindic, 16 hektarowego majątku ziemskiego z parkiem który ponoć zakochany Kajetan Oganowicz, polski szlachcic, w 40 dni posadził dla swojej młodej małżonki w roku 1896. Niestety obecnie zarówno ten niezwykle park jak i zabudowania kompletnie niszczeją. Jeszcze do początku lat 90' był tam obóz pionierów, o którym przypominają baraki nie pasujące stylem do klasycystycznych zabudowań. Wójt ubolewa, że to cenne dziedzictwo kulturowe podupada, zamiast służyć dobremu wizerunkowi gminy i rozwojowi turystyki. Inne problemy to: dzikie wysypiska śmieci, zanieczyszczenie wód, brak kanalizacji wodociągów, brak toalet, negatywny przyrost naturalny (na 55 zgonów w roku 2009 było tylko 25 urodzeń), brak gospodarstw ekologicznych oraz – podobnie jak w całym regionie – fatalny stan dróg.

Zasobem gminy są 2 organizacje pozarządowe, zaangażowani i aktywni mieszkańcy, którzy chętnie uczestniczą w festiwalach czy różnych projektach ekologicznych oraz potencjał ekoturystyczny. Oprócz Villa Mindic i rzeki Kobołty są tu stawy rybne i jeziora o stosunkowo dobrej jakości wód.

Село **МЫНДЫК** также расположено в дрокийском районе. Насчитывает 3 600 жителей и 360 колодцев. Уже второй срок должность примара выполняет молодой человек – Геннадий Гриу (Ghenadij Grîu). Геннадий в мае 2009 года посетил Польшу в рамках проекта Объединения ЗЕРНО, также осуществляемого в рамках программы РИТА. Ему очень понравилось, это был его первый визит в нашу страну, который вдохновил его на новые идеи.

Стратегию устойчивого развития для села Мындык разработала в 2005 году неправительственная организация – NGO Ormax, как местный план действий в пользу окружающей среды в рамках проекта Green Agenda.

В селе 340 мелких хозяйств площадью 1,2 га и два больших: 960 га и 1470 га. Выращивается кукуруза, пшеница, подсолнечник, репс, свекла. Нет пекарни либо других перерабатывающих заводов (кроме маленького завода производящего макароны). Почва, как везде в этой части страны, очень плодотворная, чернозем.

В школе учатся 400 учеников, а в детском саду ок. 100. К сожалению, нет дома культуры, но зато есть 2 библиотеки и интернет-кафе. Есть также 2 церкви.

Мындык известен прежде всего Villa Mindic, 16 гектарное поместье с парком, который, как говорят, влюбленный польский дворянин, Каetan Оганович посадил за 40 дней для своей молодой супруги в 1896 году. К сожалению, как необычный парк, так и здания заброшены. Еще до начала 90-тых годов там находился пионерский лагерь, о чем напоминают бараки, несоответствующие по стилю неоклассическим зданиям поместья. Примар сожалеет, что такое ценное наследие превращается в руины, вместо того чтобы служить хорошему имиджу села и развитию туризма. Другие проблемы села: нелегальные мусорные свалки, загрязнение воды, отсутствие канализации и водопроводов, отсутствие туалетов, демографический спад (на 55 смертей в 2009 году приходилось только 25 рождений), отсутствие экологических хозяйств и, как и в целом регионе, плачевное состояние дорог.

К ресурсам села можно отнести 2 неправительственные организации, активных жителей, которые охотно участвуют в фестивалях или различных экологических проектах, а также экотуристический потенциал. Кроме того, возле Villa Mindic и у реки Куболты имеются рыбные пруды и озёра с довольно качественной водой.

W Kiszyniowie spotykamy Ilyę Trombitskiego i Natalię Sinajewą ze Stowarzyszenia ECO-TIRAS, Strażników Rzeki Dniestr. ORMAX jest jedną z organizacji członkowskich ECO-TIRAS (wody Cubolty – poprzez dopływ Raut – ostatecznie wpływają do Dniestru).

Ilya i Tatiana poprzednio pracowali jako naukowcy w dziedzinie biologii w Instytucie Naukowym Socjalistycznej Republiki Mołdawii. Od początku powstania nowej Republiki Mołdowy poświęcili się tworzeniu i rozwijaniu ekologicznej organizacji pozarządowej. Prowadzą imponującą pracę zarówno na rzecz edukacji i poprawy jakości wód i środowiska, jak i – poprzez ekologię – spotykają i inspirują do współpracy dwie boleśnie rozdarte wojną domową 1992 roku części Mołdowy leżące po obu brzegach Dniestru. Właśnie z nimi oraz z Nicolau Grosu, udajemy się do Naddniestrza. Nicolau Grosu jest byłym wójtem Talmaz, obecnie działaczem organizacji pozarządowej, realizującej aktywne programy rozwoju wsi. Talmaz to wieś leżąca naprzeciw Ciobruciu na prawym brzegu Dniestru.

W Naddniestrzu najpierw w Muzeum Wojny Domowej w Benderach poznajemy drugą, pro-rosyjską, wersję tragicznych wydarzeń 1992 roku. Oprócz Bender, trochę zwiedzamy stolicę Republiki Naddniestrzańskiej – Tyraspol, widzimy pomniki Lenina i generała Suworowa i eleganckie, nowoczesne sklepy, stacje benzynowe – widać, że lewy brzeg Dniestru jest ekonomicznie bogatszy.

Wieś: **CIOBRUCIU (CZOBRUCI)**, leży w rejonie słobodzieńskim, po lewej stronie Dniestru, w części nazywanej Republiką Naddniestrzańską. Ciobruciu liczy 6850 mieszkańców. Primarem jest: Wasilij Andriejewicz Iwanow. Brak jest wypracowanej strategii zrównoważonego rozwoju.

Do Ciobruciu jedzie się jak za granicę w czasach żelaznej kurtyny; paszporty, kontrola, czekanie na decyzję straży granicznej. Trafiamy tu w przeddzień wyborów samorządowych i wyraźnie wyczuwa się związane z tym napięcie.

В Кишиневе мы встретили Илью Тромбицкого и Наталию Синаеву из Объединения ЭКО-ТИРАС, защитников реки Днестр. ORMAX одна из членских организаций ECO-TIRAS (воды Куболты через приток Раут попадают в Днестр).

Илья и Татьяна раньше работали учеными-биологами в Научном институте Социалистической республики Молдовы. С момента создания Молдовской Республики Молдовы они решили создать и развивать экологическую неправительственную организацию. Они осуществляют впечатляющую работу на пользу образования и улучшения качества воды и природы, а также с помощью экологии объединяют и стимулируют к сотрудничеству две болезненно разделенные гражданской войной 1992 года части Молдовы, расположенные по обоим берегам Днестра. Вместе с ними и с Николау Гроссу (Nicolau Grosu) мы едем в Приднестровье. Николау Гроссу – бывший председатель села Талмаз (Talmaz), сейчас активист неправительственной организации, осуществляющей активные программы развития села. Талмаз это село расположенное напротив Чебручи, на правом берегу Днестра.

В Приднестровье в Музее гражданской войны в Бендерах мы знакомимся со второй, пророссийской, версией трагических событий 1992 года. Кроме Бендер мы немножко посетили столицу Приднестровской Республики – Тирасполь, видим памятники Ленину и генералу Суворову, а также элегантные современные магазины, автозаправочные станции – видно, что левый берег экономически богаче.

Село **ЧЕБРУЧИ** находится в слободзянском районе на левом берегу Днестра в части называемой Приднестровской Республикой. Чебручи насчитывает 6850 жителей. Председателем является Василий Андреевич Иванов. Отсутствует стратегия устойчивого развития.

В Чебручи мы едем как в период железного занавеса: паспорт, контроль, ожидание на решение пограничных служб. Мы попали туда день перед выборами в местное самоуправление и сразу чувствуется связанное с этим напряжение.

Zasoby wsi to niezwykle park, stworzony w latach 70-tych wg projektu R.D. Ławrynowicza, którego – w tym głębokim komunizmie! – zainspirowała ikona Trójcy Świętej Andrieja Rublowa. Niestety obecnie dużo brakuje do dawnej świetności parku, choć widać, że władze – na miarę swoich możliwości – starają się troszczyć o jego stan, a także wykorzystywać jego oryginalność w celach komercyjnych (np. wesela dla zamożnych Rosjan). Obok parku działa Dom Kultury (architektura socrealizmu, ogromne wnętrza, wielkie, ozdobne żyrandole, na przeciw monumentalny pomnik Lenina). Chociaż budynek wymaga dużych nakładów na remont, jednak prowadzonych jest wiele zajęć, zwłaszcza dla dzieci i młodzieży. Są utrzymywane więzi z podobnymi ośrodkami w Rosji, dzieci jeżdżą z występami do Moskwy. Dobrze rozwija się sport, zwłaszcza futbol i piłka ręczna.

Ziemie rolne, poprzednio uprawiane w ramach ogromnego sowchozu (7000ha), zostały przekazane rolnikom indywidualnym (po 45 ha). Ok. 30–40 osób założyło razem spółdzielnię. Zmieniła się także struktura upraw, poprzednio rejon ten słynął z sadów, produkcji owoców (przede wszystkim jabłka i morele), obecnie uprawia się więcej zbóż, ale też wciąż część ziemi (ok. 300 hektarów) leży odłogiem (w 2005 odłogowane było aż 3000ha).

W Ciobruciu działają dwie organizacje pozarządowe i wspierane przez ECO-TIRAS – „resource center”. Jest dobra współpraca z organizacjami ekologicznymi z prawobrzeżnej Mołdowy, zwłaszcza przy wspólnym przygotowaniu obozu ekologicznego dla młodzieży i wspólnego festiwalu Dniestru w pierwszej połowie lipca. Organizatorzy serdecznie zapraszają do udziału polską młodzież. Niestety jakość wody i stan toalet pozostawia wiele do życzenia.

ЕВА СМУК СТРАТЕНВЕРТ

Ресурсы села – необычный парк, созданный в 70-ые годы по проекту Р.Д. Лыврыновича, которого (в период глубокого коммунизма!) вдохновила икона святой троицы. К сожалению, в настоящее время многого не хватает, чтобы парк вернулся к своему первоначальному состоянию, хотя заметно, что власти по мере своих возможностей стараются заботиться о его состоянии, а также использовать его оригинальный характер в коммерческих целях (напр. свадьбы для богатых россиян). Рядом с парком работает Дом культуры (соцреалистическая архитектура, огромные залы, богатые люстры, напротив находится большой памятник Ленину). Хотя здание требует ремонта, в нем проводятся занятия, в частности для детей и молодежи. Поддерживаются контакты с подобными центрами в России, дети едут выступать в Москве. Хорошо развивается спорт, в частности футбол и гандбол.

Земля, которая раньше обрабатывалась огромным совхозом, (7000 га), была передана частным фермерам (по 45 га). Ок. 30–40 человек создали вместе кооператив. Изменилась структура сельского производства, раньше регион славился садами, производством фруктов (прежде всего яблок и абрикосов), сейчас выращивается больше зерновых, но все таки часть земли (ок. 300 гектаров) остается невозделанной (в 2005 под паром лежало 3000 га!).

В Чебручи действуют две неправительственные организации и поддерживаемый ECO-TIRAS – ресурсный центр. Развивается хорошее сотрудничество с организациями из правобережной Молдовы, в частности при совместной организации экологического лагеря для молодежи и общего фестиваля реки Днестр в первой половине июля. Организаторы от всего сердца приглашают польскую молодежь к участию. К сожалению, качество воды и состояние туалетов оставляет желать лучшего.

ЕВА СМУК-ШТРАТЕНВЕРТ

Pomysły i rekomendacje na przyszłość

Wszystkie trzy wsie z regionu Drochia mają ze sobą wiele wspólnego.

Wszystkie leżą w dorzeczu rzeki Kobołty, wszystkie mają bogate tradycje historyczne i ludowe, wciąż aktywnych rękodzielników, znakomitą regionalną kuchnię, ale też poważne problemy z czystością wody, dzikimi wysypiskami śmieci, rolnictwem, bo chociaż są tu jedne z najbardziej urodzajnych gleb w Europie, komunistyczne dziedzictwo wielkich sowchozów wciąż hamuje dalszy rozwój.

We wsi Ciobrucu problemy ekologiczne są podobne; nielegalne wysypiska śmieci, brak gospodarki odpadami, słaba jakość wody, brak toalet, niemniej kontekst polityczno-społeczny jest całkowicie inny.

Naszym zdaniem ważne jest systemowe, całościowe podejście do problemów terenów wiejskich, rozwiązania na poziomie lokalnym, regionalnym i państwowym. W naszej refleksji skupiliśmy się na trzech obszarach: woda, gospodarka odpadami, rolnictwo.

WODA

Jakość wody w Mołdowie pozostawia wiele do życzenia. Na przykład byliśmy świadkami tradycyjnego, wspólnego prania kobiet wiejskich – ale „ostrymi” detergentami –

Idei și recomandări pentru viitor

În timpul când am vizitat R. Moldova, la nordul acestei țări am observat, că mai multe sate au mult comun

între ele. Dintre cele pe care le-am vizitat, trei au mult comun între ele. Toate acestea se află în bazinul hidrografic al râului Cubolta, bogate în tradiții naționale, băuturi, bucate gustoase și gospodării țărănești. Am observat că aceste comunități au și probleme mari ecologice, așa ca resurse acvatice foarte poluate și depozite neautorizate de gunoi solid.

Ne cătând la aceia că solurile din aceste comunități sunt foarte fertile și cele mai bune din Europa, moștenirea comunistă a diferitelor scheme de sovhozuri, provoacă o piedică mare în ce privește dezvoltarea agriculturii.

În alte regiuni ale Moldovei ca exemplu s. Ciobrucu raionul Slobozia, din regiunea transnistreană, problemele ecologice sunt similare. Observăm depozite de deșeuri neautorizate, lipsa de gestionare a deșeurilor, calitatea apei proastă, lipsa de veceuri.

Cu toate acestea, contextul social și politic este destul de variat. În opinia noastră, este important abordarea sistemică, integrată a zonelor rurale, precum și de luare a deciziilor la nivel local, regional și național.

În opinia noastră, ne-am concentrat pe trei domenii: apă, gestionarea deșeurilor, agricultură.

Идеи и рекомендации на будущее.

Три села из региона Дрокия объединяет много общего. Все они находятся в бассейне

реки Куболты, все имеют богатые исторические и фольклорные традиции, всё еще активных ремесленников, замечательную региональную кухню, а также серьезные проблемы, связанные с загрязнением воды, дикими мусорными свалками и сельским хозяйством. Несмотря на то, что земля здесь одна из самых урожайных в Европе, коммунистическое наследие огромных совхозов задерживает дальнейшее развитие сельского хозяйства.

В селе Чебручи похожие экологические проблемы: нелегальные мусорные свалки, отсутствие управления отходами, слабое качество воды, отсутствие туалетов. Однако общественно-политический контекст здесь совершенно другой. По нашему мнению важным является системный, комплексный подход к проблемам сельской местности, а также принятие решений на местном, региональном и государственном уровне. В наших размышлениях мы сосредоточились на трех областях: вода, управление отходами, сельское хозяйство.

ВОДА

Качество воды в Молдавии оставляет желать лучшего.

u źródła rzeki. Osiedlowe pralnie stosujące ekologiczne środki piorące mogłyby ten problem rozwiązać.

Niemniej gospodarka wodna to zagadnienie niewątpliwie wymagające całościowych rozwiązań; budowania oczyszczalni dla kilku lub kilkunastu gmin, promowanie ekologicznych środków piorących i czyszczących, budowa szczelnych szamb oraz przydomowych oczyszczalni biologicznych, stawianie ekologicznych toalet. Nie do przecenienia jest tu rola szerokiej kampanii edukacyjnej docierającej zarówno do szkół jak i do pojedynczych gospodarstw domowych.

GOSPODARKA ODPADAMI

Podobnie jak w przypadku wody, niezbędne są systemowe rozwiązania; regulacje prawne na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, budowa segregatori i profesjonalnych składowisk odpadów, szeroki program edukacyjny, kampanie informacyjne. Pomocne byłoby nawiązanie bliskiej współpracy z organizacjami, zajmującymi się od lat rozwiązaniami w zakresie gospodarki odpadami w Polsce, jak np. Fundacja Nasza Ziemia. Następnie zorganizowanie wizyty studyjnej w Polsce w celu pokazania najlepszych rozwiązań w Polsce i wspólne (z przedstawicielami samorządów i organizacji mołdawskich) wypracowanie koncepcji gospodarki odpadami dla różnych regionów Mołdowy.

APA

Calitatea apei în Republica Moldova lasă de dorit să fie mai bună. De exemplu, am asistat la o spălătorie tradițională comună, dar cu utilizarea de produse chimice de uz casnic agresive, afectând apele unui râu. Ca exemplu dacă ar fi o spălătorie obștească în care se va folosi, mijloace de curățare, care nu ar afecta mediul ambiant, atunci problema dată va fi soluționată.

Cu toate acestea, problemele ce țin de resursele acvatice necesită o soluționare complexă. Construcția instalațiilor de epurare a apelor reziduale pentru mai multe comunități sau raioane ar schimba situația care este creată astăzi. Popularizarea și folosirea detergentilor ecologici, construcția veceurilor ecologice în localitățile rurale ar adăuga o nuanță pozitivă majoră în ce privește protecția mediului ambiant.

Totodată, este important de a iniția și a petrece, diverse campanii de informare și educație ecologică pentru populația din toată localitatea.

GESTIONAREA DEȘEURILOR

Ca și la cazul cu apa, acest domeniu necesită o soluționare complexă. Rezoluții legislative elaborate la nivel de țară, regiune și localitate în scopul soluționării problemei ce ține de deșeuri, ar fi un pilon principal în ce privește gestionarea deșeurilor. Colectarea, reciclarea, tratarea și reutilizarea deșeurilor este foarte importantă la moment în Moldova. Elaborând și aplicând în mase, un program amplu de educație ecologică, se poate de

Например, мы были свидетелями традиционной общей стирки сельских женщин, но с применением агрессивной бытовой химии, у источника реки. Поселковые прачечные, использующие экологические средства, могли бы решить эту проблему.

Однако водное хозяйство это вопрос, требующий комплексных решений: строительства очищающих сооружений для нескольких или более районов, популяризация экологических стиральных порошков и чистящих средств, строительство герметичных выгребных ям и домашних биологических очищающих сооружений, установка экологических туалетов. Нельзя переоценить роль широкой образовательной кампании, охватывающей как школы, так и отдельные домашние хозяйства.

УПРАВЛЕНИЕ ОТХОДАМИ

Как и в случае с водой, здесь необходимы системные решения: законодательные постановления на уровне страны, региона и местности, строительство сортировочных станций и профессиональных складов отходов, широкая образовательная программа, информационные кампании. Полезным было бы установление тесного сотрудничества с организациями, которые уже много лет занимаются решением вопросов управления отходами в Польше, такими как, например, Фонд «Наша Земля» (Nasza Ziemia). Следующим шагом могла бы быть организация студийного визита в Польшу с целью представления лучших решений,

ROLNICTWO

Mołdawskie żyzne czarnoziemy dają możliwość rozwoju, ale wydaje się, że jedyna szansa konkurowania z silnymi rynkami europejskimi, to rozwój rolnictwa ekologicznego. Dodatkowo – w sytuacji fatalnej jakości wód gruntowych, najczęściej skażonych przez wielkie kołchozy i sowchozy – najlepszym i najtańszym sposobem „oczyszczenia” wód jest przedstawianie rolnictwa na metody ekologiczne (doświadczenia regionów we Francji i Austrii).

Gospodarstwa ekologiczne praktycznie nie istnieją na terenie Mołdowy. W przeprowadzonej przez nas analizie SWOT określiliśmy następujące słabe strony: pogarszająca się jakość gleby, brak zadrzewień śródpolnych, błędna gospodarka – większość gleb odkrytych, monokultury, za mało ozimin, roślin okrywowych, brak miedzi, brak czynników powstrzymujących erozję gleby, oranie wzdłuż zbocza, brak poplonów, brak płodozmianu, brak zwierząt, w gospodarstwach. Jednocześnie dużo pozytywów; przede wszystkim wysoka jakość gleb, czarnoziemy, a jednocześnie tradycje upraw winorośli, pomidorów, owoców, ciekawe produkty mleczarskie: bryndza i inne rodzaje serów, ciekawa i smaczna kuchnia regionalna oraz praktyka współpracy międzysektorowej, dużo organizacji pozarządowych we wsiach.

soluționat problema deșeurilor.

În acest caz ar fi foarte util preluarea experienței în acest domeniu a organizațiilor din Polonia, care se preocupă de problema dată de mai mulți ani, de exemplu cum ar fi Fundația "Pământul nostru" (Nasza Ziemia).

Un alt pas în ce privește soluționarea problemelor ecologice, ar fi și vizitele de studiu în Polonia de către organizațiile competente cât și de autoritățile publice locale din Moldova. Acest studiu va oferi soluții noi și utile în ce privește dezvoltarea conceptului ce ține de gestionarea deșeurilor pentru diferite regiuni din R. Moldova.

AGRICULTURĂ

Solul fertil din R. Moldova oferă oportunități de dezvoltare, dar singura șansă de a concura cu piețele europene puternice apare la dezvoltarea agriculturii ecologice. În așa mod se va soluționa și problemele ce țin de resursele acvatice și naturale.

Agricultura ecologică în R. Moldova practic nu este dezvoltată. În urma petrecerii analizei SWOT, echipa noastră a stabilit următoarele puncte slabe pentru comunitățile din R. Moldova: deteriorarea calității solului, lipsa fâșiilor forestiere de protecție, majoritatea solurilor sunt dezgolite, plantații de monocultură, lipsa factorilor ce stopează eroziunea solului și alt.

Cu toate acestea, există multe efecte benefice, în special dacă ne referim la calitatea înaltă a solului, și cultivarea tradițională a viței de vie, a legumelor, fructelor, produselor

и совместная (с представителями местных властей и молдавских организаций) разработка концепции управления отходами для разных регионов Молдавии.

СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО

Молдавский плодородный чернозём даёт возможности для развития, однако единственным шансом конкурировать с сильными европейскими рынками представляется развитие экологического сельского хозяйства. Дополнительно, в ситуации катастрофически низкого качества грунтовых вод, как правило, загрязненных огромными колхозами и совхозами, лучшим и самым дешёвым способом «очистки» вод является переход сельского хозяйства на экологические методы (опыт регионов Франции и Австрии).

Экологические хозяйства на территории Молдавии практически не существуют. В проведённом нами анализе SWOT мы определили следующие слабые стороны: ухудшающееся качество почвы, отсутствие лесополос, неправильное хозяйствование – большинство почв это открытые почвы, возделывание монокультур, недостаток озимых, покровных растений, отсутствие межей, отсутствие факторов, задерживающих эрозию почвы, вспахивание, производимое вдоль склона, отсутствие последующих культур и севооборота, отсутствие животных. Вместе с тем есть много положительного, прежде всего высокое качество почвы, чернозём, а также традиции возделывания

EUROPEJSKI MODEL ROLNICTWA

(sformułowany przez Komisję Europejską w Agendzie 2000 – rok 1999)

- Konkurencyjne rolnictwo, zdolne zwiększać eksport na rynki światowe bez nadmiernego subsydiowania lub bez subsydiowania;
- Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich;
- Sprzyjające środowisku naturalnemu metody produkcji rolnej, zapewniające zarazem wytworzenie produktów o wysokiej jakości, zwłaszcza zdrowotnej;
- Rolnictwo zrównoważone, z bogatymi tradycjami, zorientowane nie tylko na wydajność, ale i na środowisko wsi oraz krajobraz;
- Uproszczona, zrozumiała polityka rolna, jasno rozgraniczająca decyzje podejmowane wspólnie (na poziomie całej Unii) od tych, które powinny pozostać w kompetencji poszczególnych krajów członkowskich;
- Polityka rolna gwarantująca, że środki finansowe przeznaczone na jej realizację są uzasadnione działaniami rolników oczekiwanyymi przez społeczeństwo w zakresie ochrony i kształtowania środowiska;

Wynikają z tego następujące cele rolnictwa:

- Produkcja żywności;
- Ochrona środowiska

originale lactate, bucătărie tradițională delicioasă, precum și practica bună de cooperare între APL și organizațiile non-guvernamentale.

MODELUL EUROPEAN DE AGRICULTURĂ

(Formulate de către Comisia Europeană "Agenda 2000" – anul 1999)

- competitivitatea agriculturii, sunt în măsură pentru a spori exporturile pe piețele mondiale fără subvenții excesive sau fără subvenții
- dezvoltarea durabilă a zonelor rurale
- utilizarea metodelor ecologice în agricultură, care oferă produse de înaltă calitate, în special cu aspect benefic pentru sănătate
- agricultură echilibrată cu bogate tradiții, axate nu numai pe performanță, dar și cu grijă față de mediul ambiant
- o politică agricolă simplă și clară care separă în mod clar deciziile luate în acordul comun (la nivelul UE), precum și soluții în competența statelor membre UE individuale.

Din aceasta rezultă următoarele obiective în agricultură:

- Producerea produselor alimentare;
- Protecția mediului;
- Conservarea peisajului;
- Dezvoltarea multilaterală a zonelor rurale.

виноградной лозы, помидоров, фруктов, оригинальные молочные продукты – брынза и другие виды сыров, интересная и вкусная региональная кухня, а также практика сотрудничества между секторами и большое число неправительственных организаций в сёлах.

ЕВРОПЕЙСКАЯ МОДЕЛЬ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

(сформулированная Европейской комиссией в «Повестке дня 2000» – год 1999)

- Конкурентоспособное сельское хозяйство, способное увеличивать экспорт на мировые рынки без избыточного субсидирования, или без субсидирования.
- Уравновешенное развитие сельских районов;
- Благоприятные для окружающей среды методы сельскохозяйственного производства, обеспечивающие одновременно продукцию высокого качества, особенно в аспекте пользы для здоровья
- Уравновешенное сельское хозяйство с богатыми традициями, ориентированное не только на производительность, но и на окружающую среду в селе и ландшафт.
- Упрощенная, понятная сельскохозяйственная политика, чётко отделяющая решения, принимаемые совместно (на уровне Евросоюза) и решения,

- naturalnego;
- Zachowanie krajobrazu;
- Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich;

Zarówno model jak i cele opracowane przez Komisję Europejską mogą być swoistym drogowskazem dla rolnictwa Mołdawii, tym bardziej, że kraj ten ma aspiracje wstąpienia do Unii.

EWA SMUK STRATENWERTH

Ca model în sine, și a obiectivelor elaborate de Comisia Europeană, pentru agricultura din Republica Moldova poate fi un fel de index, mai ales că această țară urmărește să adere la UE.

EWA SMUK STRATENWERTH

- входящие в компетенцию отдельных стран-членов Евросоюза.
- Сельскохозяйственная политика, гарантирующая, что финансовые средства, предназначенные на её осуществление, поддерживаются ожидаемыми обществом действиями фермеров по защите и формированию окружающей среды.

Из этого вытекают следующие цели сельского хозяйства:

- Производство продуктов питания;
- Защита окружающей среды;
- Сохранение ландшафта;
- Всестороннее развитие сельских районов;

Как сама модель, так и цели, разработанные Европейской комиссией, могут быть своеобразным указателем для сельского хозяйства Молдавии, тем более что эта страна стремится к вступлению в Евросоюз.

Эва Смук-Штратенверт

Polskie doświadczenia w warunkach moldawskich: agroturystyka

OBSERWACJE, REFLEKSJE I SUGESTIE NA TEMAT MOŻLIWOŚCI ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH POPRZECZ TURYSTYKĘ.

Spadająca opłacalność produkcji rolnej jest przyczyną zwiększania bezrobocia, oraz wyludniania się wsi. Powoduje to poważne konsekwencje społeczne.

Jedną z możliwości dodatkowego źródła utrzymania, a więc często i pozostania na wsi, jest turystyka wiejska. Realizowana w działającym gospodarstwie rolnym określana jest mianem agroturystyki. (Świadomie unikam słowa turystyka – mając do dyspozycji odpowiednik polski.) Ruch ten rozwija się prężnie w wielu krajach, wypracował już sobie kilka formuł dobrze sprawdzających się w warunkach europejskich.

W typowej turystyce sprawą fundamentalnej wagi jest, między innymi, stan dróg i wyposażenie sanitarne kwater. Moldova jest jeszcze daleko od spełnienia tych standardów. Częsty brak wodociągów i kanalizacji oraz systemu gospodarki odpadami powoduje zanieczyszczenie wód gruntowych. To zagrożenie stanowi poważne wyzwanie dla władz samorządowych.

Польский опыт в молдавских условиях: агротуризм

OBSERVAȚII, GÂNDURI ȘI SUGESTII PENTRU DEZVOLTAREA RURALĂ CARE POATE FI POSIBILĂ PRIN INTERMEDIUL TURISMULUI.

Diminuarea profitabilității produselor rurale este cauza creșterii șomajului și plecarea oamenilor de la sate la orașe. Acest fapt condiționează consecințe sociale grave.

Una din posibilitățile care poate soluționa problema financiară a țăranilor, cât și stoparea, migrarea populației din sat la oraș, este turismul rural. În cazul când activitățile ce țin de turism se efectuează în gospodăria de țărani sau fermieri, atunci această activitate se numește agroturism. Această mișcare se dezvoltă rapid în multe țări și a dezvoltat mai multe formule, care s-au dovedit a fi funcționale în contextul european.

Într-un turism tipic, unele din prioritățile principale sunt: starea drumurilor și a instalațiilor sanitare în locurile de cazare. Moldova este încă departe de îndeplinirea acestor condiții.

Lipsa sistemelor centralizate de aprovizionare cu apă, lipsa sistemelor de canalizare și gestionarea deșeurilor solide, duce la poluarea apelor subterane. O astfel de amenințare este o mare provocare pentru autoritățile locale. Soluționarea acestor probleme

НАБЛЮДЕНИЯ, МЫСЛИ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО ВОЗМОЖНОСТЕЙ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ С ПОМОЩЬЮ ТУРИЗМА.

Снижающаяся рентабельность сельской продукции является причиной повышения безработицы и переселения людей из сёл в города. Это несёт за собой серьёзные общественные последствия.

Одной из возможностей получения дополнительной прибыли и связанного с этим решения остаться в селе, является сельский туризм. Такая деятельность, осуществляемая в действующем сельском хозяйстве, называется агротуризмом. Это направление быстро развивается во многих странах и выработало ряд формул, которые сработали в европейских условиях.

В типичном туризме одним из ключевых вопросов является состояние дорог и санитарное оснащение мест ночлега. Молдова еще далека от выполнения этих условий.

Часто встречающееся отсутствие водопроводов, канализации и системы управления отходами приводит к загрязнению подземных вод. Эта опасность ставит серьёзное задание перед местными властями. Решение подобных проблем выходит за пределы возможностей отдельных жителей. Пока они должны справляться в существующих условиях.

Rozwiązanie tych problemów nie leży w mocy poszczególnych mieszkańców. Muszą oni na razie radzić sobie w tych okolicznościach. Prostota, czasem skromność jest cechą moldawskiej rzeczywistości wiejskiej. Niestety wadą są warunki higieniczne i stan dróg. Wydaje się, iż w kraju tym czas się zatrzymał. Dotyczy to wielu aspektów życia prowincji.

Nie rozwinął się tu dostatecznie system dróg i wodociągów, ale zachowało się coś unikalnego, czego próżno by szukać w nowoczesnej Europie. To ogromna, ujmująca serdeczność, otwartość, hojność, ciekawość mieszkańców. To potencjał, którego nie stworzą najlepsze programy europejskie. To skarb – w poszukiwaniu którego – docierać tu będą wędrowcy. Część społeczności bogatego, konsumpcyjnego świata zdaje sobie sprawę, że aby dotrzeć, poznać, doznać – nowego, trzeba zwykle porzucić swoje przyzwyczajenia. Decydują się na to, wyszukując miejsca szczególne, oddalone od uczęszczanych tras.

Jest to nastawienie „podróżowania odpowiedzialnego”. Chodzi o przyjazne środowisku formy, które przyczyniają się do aktywnej ochrony dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego.

Takie, które wspierają rdzennych mieszkańców i ich lokalną tradycję, a także gospodarkę. To świadome, aktywne podróżowanie towarzyszy coraz częściej turystyce tematycznej (przyrodniczej, kulturowej) i aktywnej (pieszej, konnej, rowerowej, górskiej, wodnej).

Stanowi to zupełne przeciwieństwo

sunt departe de capacitatea unor categorii de persoane.

Simplu și modest - două cele mai importante caracteristici care formează realității rurale din Moldova. Acest lucru nu se referă doar la condițiile de igienă și drumuri.

La moment se pare că timpul în R. Moldova s-a oprit. Aceste afirmări sunt valabile pentru mai multe aspecte din viața socială a regiunilor din R. Moldova.

Nu s-a dezvoltat suficient sistemul de drumuri și apeeducte, dar s-a păstrat ceea ce este imposibil de găsit în Europa de astăzi, sinceritate impresionantă, deschidere, ospitalitate. Aceste valori condiționează un potențial mare, care nu poate fi găsit acum într-un program modern european. În căutarea acestor valori, în Moldova vor veni călători din diferite țări din lume.

O parte dintr-o societate, este conștientă de faptul că pentru a ajunge undeva și de a simți și a cunoaște ceva nou, majoritatea își dau seama, că trebuie să piardă de obicei, deprinderile vechi a lor. Majoritatea decid să caute locuri extrem de neobișnuite, care sunt departe de rutele frecventate.

Această abordare este numită "călătorie cu responsabilități". Merge vorba despre o formă de turism, care prevede o atârnare bună față de mediul ambiant, și care încurajează și conservarea activă a patrimoniului cultural și natural, cât și să mențină populația acestor regiuni și tradițiile autohtone, precum și a economiei locale și regionale.

Aceasta este o călătorie

Простой и скромный – вот два наиболее важных фактора, характеризующих сельскую действительность. Это касается не только гигиенических условий и дорог.

Создается впечатление, что время в стране остановилось. Это касается многих аспектов жизни в регионах.

Хотя система дорог и водопроводов не развивалась в достаточной степени, однако в Молдове сохранилось то, чего невозможно найти в современной Европе – огромная, впечатляющая сердечность, открытость, гостеприимство и интерес местных жителей к миру. Они являются потенциалом, которого не создадут европейские программы. Это ценность, в поисках которой сюда будут приезжать путешественники.

Часть людей из богатого потребительского мира отдаёт себе отчёт в том, что для того, чтобы найти, узнать и почувствовать что-то новое, нужно, как правило, отказаться от своих старых привычек. Они решают искать особенные, необычные места, отдалённые от часто посещаемых маршрутов.

Такой подход называется «ответственный туризм». Речь идёт о благоприятных для окружающей среды формах туризма, которые содействуют активному сохранению культурно-природного наследия, поддерживают жителей данных регионов и их местную традицию, а также экономику.

Такой сознательный и активный подход все чаще появляется в тематическом туризме (природном, культурном) и активном туризме (пешеходном, конном, велосипедном, горном и водном).

Этот подход вполне конкурентоспособен по отношению к массовому

turystyki masowej, gdzie chodzi jedynie o szybki luksusowy, podnoszący prestiż społeczny odpoczynek. Nie ma rozwiązań uniwersalnych, dla każdego. Różnorodność ofert sprzyja ruchowi turystycznemu pod warunkiem ich jasnego opisanie. Zgodny z rzeczywistością opis miejsca gwarantuje trafienie do właściwego odbiorcy.

W sytuacji Mołdowy narzucają się rozwiązania alternatywne do głównego nurtu turystyki globalnej. Chodzi przede wszystkim o to, aby oprzeć się na atutach miejscowych, nie próbować naśladować obcych, jakoby uniwersalnych wzorów. W Polsce obserwowałam często jak gospodarstwa agroturystyczne, starając się sprostać modelom zachodnim (głównie niemieckim), popadały w sztampę lub sztuczność.

Istota agroturystyki polega na lokalności, swojskości, a często niestety realizowana jest w zupełnym oderwaniu od regionu, a nawet kraju (np. styl góralski, a wzory normandzkie). Bywa, że bardziej przypomina to wesołe miasteczko niż gospodarstwo gościnne. Zamiast krowy i kur spotkać można strusia, osiołka i świnki wietnamskie. Mylą się kraje, regiony, wieś i miasto. Liczy się automatyczna rozrywka.

Do lansowania tego typu podejścia niestety przyczyniają się również organizacje i instytucje powołane do edukacji w środowisku wiejskim. Czynią to poprzez chybione szkolenia, publikacje i konkursy.

Przyszłością agroturystyki nie jest doganianie wysokich standardów

conștientă și activă, ce apare în turismul tematic (natural, cultural) și în turismul activ (mersul pe jos, cu bicicleta, la munte și apă).

Această abordare este complex în opoziție cu privire la turismul de masă, esența, căruia este rapid, confortabil. Nu există soluții universale, diverse propuneri promovează traficul turistic, cu condiția că acestea să fie descrise clar. Descrieri corespunzătoare reale despre oferta propusă.

În situația unor soluții alternative pentru Moldova, în ceea ce privește circulația principală a turismului de masă la nivel mondial pare să fie optime. În primul rând, totul trebuie să se bazeze pe capacitățile și resursele locale, și nici într-un caz încercarea de a imita pe altcineva, cum spun unii, exemple universale.

Am observat adesea în Polonia ca fermele agroturistice, încercând să-și îndeplinească rolul de model (în special german), devin stereotipe și artificiale.

Esența agroturismului constă în evidențierea caracterului local și național, precum și propriul nostru caracter, care este unic, dar de multe ori din păcate, agroturismul se desfășoară fără a ține cont de regiune sau chiar țară (stil de munte, la plajă sau soluții Norman în Polonia). Uneori îți pare că ai nimerit la un "aventura parc", dar nu la o fermă de agroturism. În loc de găini și vaci, poți observa porci vietnamezi, struți etc. Nu se ține cont de tradiții locale și naționale, pentru ei este important doar distracții automate.

Viitorul agroturismului sau a turismului rural nu constă în

туризму, суть которого заключается в быстром, комфортном, повышающим общественный престиж отдыхе.

Не существует универсальных решений. Разнообразие предложения способствует развитию туристического движения, при условии, что они ясно описаны. Описание места, соответствующее действительности, гарантирует получение такой информации правильным адресатом.

В ситуации Молдовы, решения, представляющие альтернативу основному направлению массового глобального туризма представляются оптимальными.

Дело, прежде всего, в том, чтобы опираться на местных ресурсах и особенностях, а не пытаться подражать чужим, как говорят некоторые, универсальным примерам.

Я часто наблюдала в Польше как агротуристические хозяйства, стараясь соответствовать западным (чаще всего немецким) моделям, становятся шаблонными или искусственными.

Суть агротуризма заключается в местном, собственном и уникальном характере, но часто, к сожалению, агротуристическая деятельность проводится без связи с регионом или даже страной (горный стиль на побережье или нормандские решения в Польше). Случается, что всё это больше напоминает парк аттракционов, чем открытое для гостей хозяйство. Вместо кур и коров можно увидеть страуса, ишака и вьетнамских свиней.

Смешиваются страны, регионы, село и город. Важно только автоматическое развлечение.

Продвижению такого подхода содействуют также, к сожалению,

światowych. Jest to zresztą niemożliwe. Jej przyszłością jest mała, ludzka skala, niepowtarzalność autentycznego kontaktu z drugim człowiekiem i jego kulturą w miejscu, w którym wyrosła.

Kolejnymi narzucającymi się atutami Mołdowy są: wieloetniczność, tradycyjna architektura wiejska, duchowość, żyzne gleby, walory krajobrazowe (ostatnie chyba w Europie stepy), kuchnia i wina. Po paru dniach dostrzeżemy również silną identyfikację miejscową i narodową mieszkańców przejawiającą się poprzez przywiązanie do języka, religii, tradycji muzycznej, obyczajowej, w tym kulinarnej, rękodzielniczej (tkactwo, haft, detal architektoniczny). Całe to bogactwo tradycji jest niestety mocno przeorane estetyką totalitarną – świadectwem tutejszej historii.

W skali ludzkiej jest schludnie, ozdobnie, tuż za progiem często bałagan i brud – ziemia niczyja. Gdyby powiększać te piękne, ciepłe, ludzkie wyspy, a zmniejszać obszary zdewastowane czy zapomniane, obraz kraju zmieniłby się zasadniczo. Uderza też brak świadomości ekologicznej. W połączeniu z brakiem infrastruktury robi to przykre wrażenie nie szanowania zasobów hojnej tutaj natury.

Ta specyficzna, miejscowa mieszanina stanowi dobry punkt wyjścia, wymaga jednak jeszcze dużych zmian. Oby poszły one w kierunku zachowania tego co unikatowe, a eliminowania aspektów niezgodnych ze zrównoważonym rozwojem. To trudne zadanie,

goana după standardele mondiale, deoarece aceste standarde sunt inaccesibile. Viitorul agroturismului sau a turismului rural – stă la baza relațiilor umane, la o scară mai mică, care unește și creează contacte cu alte persoane și cultură în locurile unde această cultură a crescut.

Pentru un om străin care ajunge în Moldova atenția lui este captată de o arhitectura rurală tradițională multietnică, calități spirituale ale poporului, sol fertil, resurse peisajiste (cred că e ultima etapă din Europa), bucatelile tradiționale și vinul. Câteva zile mai târziu, vom nota, de asemenea, o puternică legătură a moldovenilor cu locurile de locuință și întreaga țară, care se manifestă în ceea ce privește limba, religia și tradiția muzicală, bucătăria, artizanatul (țesături, broderii, detalii arhitecturale). Toată această bogăție de tradiție, din păcate, conține un element de estetica totalitară - indicator al istoriei regionale.

Dacă privești în maștabe individuale, atunci observi că totul e în ordine și pare a fi frumos. Dar după gard deja observi gunoi, de aceea probabil că pământul nu este a nimănui. În cazul când să extinzi calitățile frumoase a moldovenilor și să reduci zonele contaminate, Moldova se va schimba radical.

De asemenea, frapant este lipsa de conștiință de mediu. Împreună cu lipsa de toalete, se creează impresia că majoritatea populației nu au respect față de resursele naturale și acvatic.

În așa condiții este greu să schimbi rapid multe lucruri, dar șanse mari evident că sunt. Să

организации и учреждения, занимающиеся образованием в сельской местности. Они способствуют этому, организуя неудачные тренинги и конкурсы, издавая публикации.

Будущее агротуризма заключается не в погоне за высокими мировыми стандартами, поскольку их догнать невозможно. Его будущее это малые, человеческие масштабы, неповторимость настоящего контакта с другим человеком и его культурой в местах, где эта культура сформировалась.

Очередные бросающиеся в глаза качества Молдовы это многонациональность, традиционная сельская архитектура, душевные качества народа, плодотворные почвы, ландшафтные ресурсы (кажется, последняя в Европе степь), кухня и вино. Проведя в Молдове несколько дней, мы заметим также сильную связь молдаван с местом проживания и всей страной, которые проявляются в уважении к языку, религии, музыкальной традиции, обычаям, кухне, рукоделию (ткачеству, вышивке, архитектурным деталям). Все это богатство традиции, к сожалению, содержит элемент тоталитарной эстетики – отражение региональной истории.

В индивидуальных масштабах все упорядочено и красиво, но сразу за забором мы часто видим грязь, беспорядок – бесхозная земля. Если бы расширить эти красивые, дышащие человеческим теплом уголки и сократить заброшенные или загрязненные зоны, облик страны изменился бы радикально.

Поражает также отсутствие экологического сознания. Наряду с отсутствием туалетов это создает впечатление неуважения к имеющимся

nasz kraj powielił szereg błędów rozwinętego Zachodu.

Przemieszczanie się ludzi to cecha wszystkich kultur. Motywy tego bywały bardzo różne. W czasach nam bliższych wyjazdy do miejscowości letniskowych, do kurortów, w góry praktykowane były regularnie. Podróże jako element wykształcenia były stałym punktem edukacji sfer wyższych. Na wieś wyjeżdżano od zawsze i to nie tylko do własnych posiadłości, czy też do rodziny.

Wynajęcie pokoju u gospodarza czy w leśniczówce, nocleg na sianie, zakup świeżej żywności, czy posiłku – to stałe formy wymiany pomiędzy miastem a wsią. To już są nienazwane początki tego nowoczesnego biznesu. Zapewne znane i na prowincji mołdawskiej.

Odwiedziliśmy pierwsze (wg przewodnika Bezdroże z 2009 roku) gospodarstwo agroturystyczne w kraju. Miejsce niezwykle, zwane perłą mołdawską – Stare Orhei/Orheiul Vechi. Położenie wspaniałe, pokoje i łazienki przyjemne, jedzenie świetne – drogo. Mieszkalam też w kwaterach w wioskach rumuńskich, gdzie jest już nawet lokalna organizacja agroturystyczna. Warunki tu zbliżone, więc sytuacja do przyglądania się i uczenia korzystna. Według mnie warto.

Wiem też (Bezdroże 2009r), że w Kiszyniowie można wynająć zarówno pokój jak i mieszkanie o różnym standardzie. Istnieją biura turystyczne, strony internetowe, ogłoszenia w gazecie i na dworcu. Pierwsze kroki są już zrobione, szlaki przetarte.

sperăm că moldovenii vor merge pe o cale cu mult mai corectă în ce privește dezvoltarea durabilă și conservarea biodiversității. Aceasta este o provocare - țara noastră a repetat unele greșeli ale țărilor dezvoltate occidentale.

Circulațiile persoanelor este caracteristic tuturor culturilor, dar cauzele și motivațiile au fost diferite. Călătoriile au devenit ca un element de educație integrant al educației, al claselor superioare, sociale.

În sate oamenii veneau de mai mult timp și nu numai la rude, închirierea unei camere s-au procurarea produselor alimentare proaspete – sunt forme comune de schimb între zonele rurale și urbane.

Am vizitat prima (conform ghidului "în afara drumului" din 2009) fermă agroturistică din Moldova. Loc extrem de frumos numit perla Moldovei - Orheiul Vechi. Condiții foarte bune, dormitoare largi, baie, mâncare gustoasă – dar totul este scump. Am închiriat o cameră în satele românești, vreau să spun că condițiile sunt similare ca și în Moldova, dar poți multe să înveți de la români.

Știm că de asemenea există agenții de turism, site-uri web, anunțuri în ziare despre traseuri turistice din Moldova, și îmi pare că este bine, deci primii pași au fost făcuți.

Vreau să atrag atenția la alt aspect al problemei - caracterul de familie al agriculturii. În urma reformei din 1992 (așa cum ni s-a spus), la o familie în mediu le revine 1,2 hectare de teren. Se știe că din agricultură poți avea profit când terenul agricol este măcar de 10 hectare. În această situație,

большим природным ресурсам.

Такая специфическая местная среда является хорошей исходной точкой, однако ещё требует больших изменений. Хочется надеяться, что они пойдут в направлении сохранения уникальных качеств и устранения элементов противостоящих идее устойчивого развития. Это трудная задача – наша страна повторила ряд ошибок развитых западных стран.

Передвижение людей свойственно всем культурам. Однако причины и мотивации были разными.

В недалёком прошлом выезды в курортные местности, в горы, осуществлялись регулярно. Путешествие как элемент образования стало неотъемлемым элементом образования представителей высших классов общества.

В село люди ездили из-давна и притом не только в свои поместья или к семье.

Аренда комнаты у хозяина или в лесной сторожке, ночлег на сене, покупка свежих продуктов или обеда – это общие формы обмена между селом и городом.

Они являются неназванным началом современного бизнеса. Наверное, они известны также и в молдавских регионах.

Мы посетили первое (по данным путеводителя «Бездорожье» из 2009 года) агротуристическое хозяйство в стране. Место исключительное, называемое жемчужиной Молдовы – Старый Орхей /Orheiul Vechi. Замечательное расположение удобные спальные и ваннные комнаты, хорошая еда – но дорого. Я снимала комнаты в румынских селах, где даже существует местная агротуристическая

Chciałabym zwrócić uwagę na kolejny aspekt problemu – rodzinny charakter gospodarstwa rolnego. W wyniku reformy z 92 roku (jak nam powiedziano) przeciętnie na rodzinę przypadł tu ok. 1,2 h ziemi. Uważa się, że dopiero od 10 h gospodarstwo mogłoby się utrzymać. W tej sytuacji prawie całe rodziny pozostały bez pracy. Daje to potencjalną możliwość zaangażowania różnych umiejętności i temperamentów członków rodziny we wspólnym przedsięwzięciu. Myślę o organizacji, remontach, kuchni, znajomości języków i obsługi komputera, wiedzy o regionie, kontaktach. Agroturystyka to idealny interes rodzinny, który dodatkowo pobudza współpracę sąsiedzką.

Na kolejnym etapie rozwoju pobudza również dbałość społeczności wiejskiej o lokalne dziedzictwo przyrodniczo – kulturowe. To właśnie mieszkańcy regionu są jego najlepszymi strażnikami. Typowe „bed and breakfast” to niezbędny punkt wyjścia. Jego rozwój zgodnie z zainteresowaniami i możliwościami gospodarzy jest praktycznie nieograniczony. Tak więc w ofercie może znaleźć się przebogate tu przetwórstwo domowe (wino, kiszonki), rękodzieło (tkactwo, haft), rzemiosło (snycerka, ceramika).

Zacząć można od pokazów pracy, z czasem zorganizować proste warsztaty dla gości. Sami będą mogli współtworzyć pamiątkę z podróży. Pamiątkę, która nie kurzy się na półce, a pełni funkcję jej wyznaczoną. Dzieci pod okiem „nauczyciela” mogłyby wykonywać proste przedmioty z runa owczego

familii întregi au rămas fără locuri de muncă. Acest lucru face posibil să se utilizeze abilități diferite a membrilor de familie într-un eveniment comun. Mă refer la organizarea, întreținerea, bucătărie, competențe lingvistice și de întreținere de calculator, de cunoaștere a regiunii etc. Agroturismul este o afacere de familie ideală, care stimulează în continuare și cooperarea cu vecinii.

În etapa următoare agroturismul stimulează, de asemenea grija de comunitățile rurale privind patrimoniul cultural local și natural. Locuitorii din regiune - sunt cei mai buni protectori.

Tipicul "bed and breakfast" este punctul necesar de pornire. Însă dacă ne gândim la dezvoltare, luând în considerație interesele și abilitățile fermierilor observăm că ele practic sunt nelimitate.

Așadar, în oferta gospodării care se va orienta în dezvoltarea turismului agrar va intra: legume, fructe, diverse bucate alimentare tradiționale, vin, sucuri, cât și obiecte confecționate din lemn, ceramică, artizanat (țesături, broderii), sculptură etc. Se poate de început cu prezentarea lucrului pe care îl organizează fermierii, apoi cu timpul de organizat ateliere simple de lucru pentru oaspeți. Oaspeții vor putea să-și confecționeze singuri diverse suvenire, care le vor aminti despre timpul petrecut în armonie cu natura. Copiii, cu sprijinul "profesorului" vor face suvenire, adică lucruri mici din lână sau din frunze de porumb (am observat aceste lucruri într-o școală), dar ovinele și porumbul – este un

organizația. Condiții aici sunt similare, așa că există posibilitatea de a observa și învăța. Din punctul meu de vedere, merită să se facă.

Știu și eu („Bezdrojia” 2009), că în Chișinău se poate închiria ca număr și apartament de diferite standarde. Există turism, web-uri, anunțuri în ziare și la stație. Primele pași au fost făcuți.

Îmi doresc să atrag atenția la alt aspect al problemei – caracterul rural al agriculturii. Din cauza reformei din 1992 (caz în care a fost spus) în medie familia a primit ok. 1,2 hectare de pământ. Se presupune, că agricultura poate fi rentabilă având 10 hectare. În această situație întregi familii rămân fără muncă. Acest lucru face posibil să se utilizeze abilități diferite a membrilor de familie într-un eveniment comun. Mă refer la organizarea, întreținerea, bucătărie, competențe lingvistice și de întreținere de calculator, de cunoaștere a regiunii etc. Agroturismul este o afacere de familie ideală, care stimulează în continuare și cooperarea cu vecinii.

Agroturismul este idealul familiei de afaceri, care stimulează în continuare și cooperarea cu vecinii.

În etapa următoare agroturismul stimulează, de asemenea grija de comunitățile rurale privind patrimoniul cultural local și natural. Locuitorii din regiune - sunt cei mai buni protectori.

Tipicul "bed and breakfast" este punctul necesar de pornire. Însă dacă ne gândim la dezvoltare, luând în considerație interesele și abilitățile fermierilor observăm că ele practic sunt nelimitate.

Așadar, în oferta gospodării care se va orienta în dezvoltarea turismului agrar va intra: legume, fructe, diverse bucate alimentare tradiționale, vin, sucuri, cât și obiecte confecționate din lemn, ceramică, artizanat (țesături, broderii), sculptură etc. Se poate de început cu prezentarea lucrului pe care îl organizează fermierii, apoi cu timpul de organizat ateliere simple de lucru pentru oaspeți. Oaspeții vor putea să-și confecționeze singuri diverse suvenire, care le vor aminti despre timpul petrecut în armonie cu natura. Copiii, cu sprijinul "profesorului" vor face suvenire, adică lucruri mici din lână sau din frunze de porumb (am observat aceste lucruri într-o școală), dar ovinele și porumbul – este un

czy liści kukurydzy. (Wypatrzyłam takie drobiazgi w jednej ze szkół.). Owce i kukurydza to przecież jedno z głównych bogactw Mołdowy. Brak sensownych pamiątek to jedna z luk także polskiej turystyki. Gospodarstwo – jako skomplikowana forma działalności człowieka na pograniczu natury i kultury – posiada ogromne wartości poznawcze. Niezbędny jest jednak pośrednik-nauczyciel

Osoba taka, znająca i kochająca swoją pracę, poświęcając czas gościom, może wprowadzić ich w nowy dla nich świat. Może to być zarówno hodowla zwierząt domowych jak aktualne prace polowe, codzienne obowiązki zorganizowane pod tym kątem. Doskonale ciągle pamiętam, gdy spędzaliśmy rodzinne wakacje „u chłopca”, jaką radość i fascynację wywoływało zwykłe asystowanie gospodarzom w ich codziennej pracy. Z innej strony doświadczenie harcerstwa pokazuje jak proste zadania techniczne, czy terenowe mogą wciągać młodych. W zmienionej formie może to być również propozycja dla dorosłych.

W czterech wsiach, które udało nam się poznać powtarzała się sytuacja niewykorzystanych zasobów w postaci wykwalifikowanego personelu kulturalno-oświatowego, wykształconej młodzieży zainteresowanej życiem społecznym i obecność organizacji NGO współpracujących z władzą lokalną. (Wsie te pomiędzy 4 a 6 tys. mieszkańców to skala naszych gmin.)

Może udałoby się przeprowadzić szczegółową, wręcz osobową inwentaryzację własnych zasobów

aspect tradițional important în Moldova. Lipsa suvenirilor interesante este o problemă și în Polonia.

În patru sate din Moldova în care am efectuat vizite de studiu, am observat că problemele cam sunt similare, altceva este că nu sunt folosite resursele neutilizate. Nu am observat o participare activă a publicului.

Ar fi fost bine să pornească de la ceva, să efectueze mai multe activități comune și să folosească chiar și inventarul personal din resurse proprii: timp liber, oameni, aptitudinile și experiența lor, instrumentele disponibile și dispozitive, spațiu liber, etc.

La început de cooperare este bine de a reveni la metoda tradițională, fără bani și de utilizat lucrul care conține schimbul de servicii. Cu timpul activitățile se vor lărgi și atractivitatea la sat va crește, dar pentru a realiza ceva trebuie de pregătit cât de cât o echipă. Trebuie de studiat istoria despre comunitate, muzee, oameni, familii etc. În așa mod pentru oaspeți va fi interesant să cunoască cât mai multe despre comunitate.

Aici, ar trebui să ținem cont despre produse locale și regionale, care joacă un rol foarte important în dezvoltarea turismului rural. Pentru Moldova există o serie de oportunități în acest sens, așa ca exemplu o serie de produse tradiționale: vinul, brânza, carnea, copturile, etc., care sunt solicitate de turiști cu condiția că acestea sunt ecologic pure. În acest profil al turismului aceasta este singura direcție corectă. Trecerea gospodăriei agricole la creșterea

вышивка), ремесло (резьба, керамика).

Можно начать с показа работы и постепенно организовать простые воркшопы для гостей. Гости смогут собственноручно изготовить сувенир, который привезут из отпуска. Сувенир, который не лежит на полке или в ящике, только выполняет свою роль. Дети, с помощью «учителя» могут делать небольшие вещи из овечьей шерсти или листьев кукурузы (я заметила такие предметы в одной из школ). Ведь овцы и кукуруза – одни из самых главных богатств Молдовы.

Отсутствие «умных» сувениров является проблемой и в польском туризме.

Хозяйство, как сложная форма деятельности человека на пограничии культуры и природы, предоставляет много познавательных ценностей. Необходим посредник-учитель.

Человек, который знает и любит свою работу, уделяя своё время гостям, может ввести их в новый для них мир. Это может быть уход за животными, сезонные полевые работы или повседневные обязанности. Я хорошо помню, когда мы проводили семейные каникулы «у крестьянина» - какую радость и какие впечатления вызывало обычное участие с хозяевами в их повседневной работе. С другой стороны, скаутский опыт показывает, как простые технические задачи или игры на воздухе могут захватывать молодых. В измененной форме это может быть также предложение для взрослых.

В четырёх сёлах, которые нам удалось посетить, повторялась ситуация неиспользованных ресурсов в лице культурно-педагогических кадров, образованной молодёжи,

wsł :czas wolny ludzi, ich umiejętności i doświadczenie, posiadane narzędzia i urządzenia, niewykorzystane miejsca etc .Efektem takiego inwentarza być może byłoby rozwiązanie problemu braku niektórych drobnych usług i pojawienie się nowych pomysłów. Na początek współpracy można by wrócić do tradycyjnej metody nieodpłatnej wymiany dóbr i usług.

Atrakcyjność wsi podnoszą także gospodarstwa specjalistyczne: sady, winnice, przetwórcze: młyny, olejarnie, oraz nietypowe formy gospodarowania: ekologiczna, biodynamiczna, permakultura.

Równocześnie szalenie istotnym jest znajomość okolicy i regionu ludzi, wydarzeń, imprez i placówek muzealnych i ochrony przyrody. Pomoże to zainteresować gości nieco głębszym poznaniem okolicy, tym samym zostaną może trochę dłużej. Warto także współpracować z osobą dysponującą transportem, czy mogąca służyć za przewodnika-organizatora. Myślę również o takich formach jak spływy wodne i rajdy rowerowe. Przywołać tu należy również zjawisko tak zwanego produktu lokalnego i regionalnego. Narzuca się od razu parę możliwości: wino i koniak, bryndza, olej słonecznikowy i kukurydzyany.

Niezbędnym warunkiem jest jednak uprawa ekologiczna. W tym profilu turystyki to jedynie słuszny kierunek. Przekształcenie produkcji na tę metodę pomogłoby również rozwiązać problem zanieczyszczenia wód gruntowych. Szacuje się, że inwestycje w rolnictwo ekologiczne są dziesięciokrotnie tańszą metodą

produkcji ekologicznej, prin urmare acest fapt va condiționa și schimbări pozitive în ce privește calitatea resurselor acvatice și naturale.

Turismul rural sau agricol nu poate servi ca un leac universal pentru toate bolile, și de asemenea, nu poate fi implementat de toți cetățenii din comunitate. Mai întâi, ca să pornești pe calea de dezvoltare a acestui mod de turism, trebuie să-ți pui întrebarea: Ce pot eu să ofer altei persoane, care mă va vizita ca oaspete? La prima vedere, poate să pară că foarte puțin putem oferi, dar dacă ne gândim mai bine, ofertele noastre pot fi cu mult mai mari.

Pentru a dezvolta turismul rural trebuie să posezi multe calități pozitive așa ca responsabilitate, răbdare, să fii deschis, să posezi abilități de comunicare și creativitate.

Însă, pentru o categorie de cetățeni care posedă așa calități ca: responsabilitate și răbdare, această activitate poate aduce succesuri mari. Pe de altă parte, această ocupație oferă posibilitatea de a lucra în liniște și armonie, și a se dezvolta sistematic pas cu pas.

Am scris toate aceste comentarii din punct de vedere a unui practic și iubitor de această profesie. Am dorit să mă împărtășii cu dvs. despre modul de abordare a posibilităților agroturismului, care oferă ambelor părți ce participă în acest proces numai avantaje și succese noi.

DOROTA LEPKOVSKA

заинтересованной в общественной жизни и присутствии НГО, сотрудничающих с местной властью (эти сёла, насчитывающие 4-6 тыс. жителей, соответствуют польским гминам).

Возможно, удалось бы провести детальную, даже персональную инвентаризацию собственных ресурсов сёл: свободное время людей, их навыки и опыт, имеющиеся орудия и устройства, свободные помещения и т.д. Результатом составления такого списка могло бы стать решение проблемы отсутствия некоторых мелких услуг и возникновение новых идей.

В начале сотрудничества можно бы вернуться к традиционному методу безденежного обмена вещами и услугами.

Привлекательность села повышают также специализированные хозяйства (сады, виноградники) перерабатывающие объекты (мельницы, прессы для растительного масла) и нетипичные формы земледелия (экологические, биодинамические, пермакультурные).

Одновременно чрезвычайно важным является хорошее знание местности, региона, людей, мероприятий, музеев и учреждений защиты природы. Это помогает заинтересовать гостей изучением региона, создаёт вероятность что они останутся на несколько дней дольше. Стоит также сотрудничать с транспортной фирмой или фирмой, которая может выступать гидом-организатором экскурсий. Я имею в виду также такие формы как байдарочные походы и велосипедные пробеги.

Здесь надо упомянуть также явление, которое называется местными и региональными продуктами. Сразу появляется несколько

np. oczyszczania wód gruntowych niż inne metody likwidowania skutków rolnictwa przemysłowego.

Uruchomienie mechanizmu samowzmacniania się różnorodnych działań w środowisku wiejskim byłoby wielkim sukcesem. Agroturystyka nie jest oczywiście panaceum na wszystkie problemy współczesnej wsi. Nie jest też zajęciem dla każdego. Wymaga konkretnych predyspozycji jak choćby: otwartość, cierpliwość, komunikatywność, kreatywność. Wymaga odpowiedzi na pytanie – co mogę i chcę dać drugiemu człowiekowi?

Wymaga też oczywiście czasu i środków. Z drugiej strony daje możliwość działania krok po kroku, metodami gospodarskimi, sprawdzania różnych pomysłów i ustawicznego rozwoju. Wszystko to zostało już zapewne opisane w profesjonalny, systematyczny sposób. Piszę te uwagi z pozycji praktyka i amatora, w znaczeniu – miłośnika.

Chciałam podzielić się sposobem patrzenia na agroturystykę i możliwości, jakie daje ona obydwu zaangażowanym stronom.

DOROTA ŁEPKOWSKA.

возможностей: вино, коньяк, брынза, подсолнечное и кукурузное масло.

Однако необходимым условием является экологический способ производства. В этом профиле туризма это единственное правильное направление. Переход хозяйства на такой способ производства может решать проблему загрязнения подземных вод. Оценивается, что вложения в экологический метод хозяйства в десять раз дешевле напр. в случае очистки подземных вод, чем ликвидация последствий промышленных методов сельской продукции.

Инициирование механизма взаимного укрепления разнообразных действий в сельской местности стало бы большим успехом.

Агротуризм не будет конечно лекарством на все болезни современного села. Это занятие не для всех, которое требует конкретных предрасположенностей, таких как открытость, терпение, коммуникбельность и креативность. Занятие которое требует ответа на вопрос – что я могу и хочу дать другому человеку?

Конечно требует также времени и средств. С другой стороны, агротуризм даёт возможность спокойно работать шаг за шагом, проверять разные идеи и систематично развиваться.

Всё это наверное было тщательно описано профессионалистами.

Я пишу свои замечания с позиции практика и любителя этой профессии.

В этой публикации я хотела поделиться своей точкой зрения на агротуризм и возможности, которые он даёт обоим заинтересованным сторонам.

ДОРОТА ЛЕПКОВСКА

Polskie doświadczenia w warunkach mołdawskich: rolnictwo

Poniżej zalecenia i uwagi praktyka, pioniera rolnictwa ekologicznego w Polsce; Mieczysława Babalskiego.

Zalecenia i uwagi praktyka

1. Wprowadzić rolnictwo ekologiczne
 - na poziomie krajowym: opracować ustawę pozwalającą wprowadzić Rozporządzenie Unijne nr 834/2007
 - organizować szkolenia – seminaria na temat rolnictwa ekologicznego oraz kursy podstawowe na temat rolnictwa ekologicznego
 - tworzyć modelowe gospodarstwa ekologiczne
2. Wprowadzić pasy zadrzewień śródpolnych
 - zapewnić sadzonki poprzez szkółki produkujące drzewka i krzewy do zadrzewień
 - dobierać gatunki, które pasują do gleb w Mołdowie
 - uświadamiać rolnikom znaczenie zadrzewień jako ochrony przed erozją gleby
 - wprowadzić zadrzewienia

Următoarele recomandări și observații de practică bună în agricultura ecologică din Polonia, sunt oferite de Mieczysław Babalski.

Recomandări și comentarii de practică

1. Introducerea Agriculturii Ecologice:
 - la nivel de stat: să elaboreze o lege care vă permite să introduceți Directiva UE 834/2007
 - de a organiza seminare de instruire pe tema agriculturii ecologice, precum și cursuri inițiale privind agricultura ecologică
 - de a crea modele de management de mediu.
2. Plantarea fâșiilor forestiere:
 - să se furnizeze răsaduri cu ajutorul pepinierelor forestiere și arbuști pentru plantarea fâșiilor forestiere
 - să se selecteze specii care sunt adaptate la clima și solul din Republica Moldova;
 - să se aducă în atenția agricultorilor, informația privind centură forestieră de valoare ca protecție, împotriva eroziunii solului;
 - să se asigure plantații

Польский опыт в молдавских условиях: сельское хозяйство

Ниже перечислены рекомендации и замечания практика и пионера экологического сельского хозяйства в Польше Мечислава Бабальского.

Рекомендации и замечания практика

1. Введение экологического сельского хозяйства:
 - на государственном уровне: разработать закон, позволяющий ввести Директиву Евросоюза № 834/2007
 - организовать тренинги-семинары на тему экологического сельского хозяйства, а также начальные курсы на тему экологического сельского хозяйства.
 - создавать модели экологического хозяйства
2. Создание лесополос:
 - обеспечить саженцы с помощью лесных питомников и кусты для посадки лесополосы
 - подбирать виды, которые подходят к почве в Молдове
 - довести до сведения фермеров значение лесополосы как защиты от эрозии почвы.
 - обеспечить лесопосадки

- zwłaszcza na skłonach
3. Agrotehnica asigurând protecția solului în fața eroziunii:
 - introduce recomandările în practica agriculturii pe pante;
 - introduce plantele care vor furniza pe tot parcursul anului acoperirea solului;
 - de a se specializa în practicarea asolamentelor furajere.
 4. Protecția apelor subterane ca urmare a deteriorării stării de apă potabilă:
 - Având în vedere lipsa de apeduct și canalizare, se recomandă de deschis spălătorii publice în zonele rurale, care să nu permită degradarea resurselor naturale și acvatic.
 - De a înlocui prafurile de spălat, care afectează mediul, cu bile speciale pentru spălat rufe.

Prerodarea gospodarstva na upravu metodami ekologičnymi

JAK POPRAWIĆ ŻYŻNOŚĆ GLEBY PRZY PRZESTAWIENIU GOSPODARSTWA NA EKOLOGICZNE?

Gleba, która jest zdewastowana po stosowaniu chemii, wymaga przede wszystkim prawidłowego płodozmianu i nawożenia organicznego. Przechodząc na rolnictwo ekologiczne, rolnicy często chcą od razu używać ekologicznych

- cu material săditor în primul rând de pe pante.
3. Agrotehnica, ca protecție împotriva eroziunii solului:
 - să se introducă recomandări pentru cultivarea pe pante;
 - de a planta culturi, care vor furniza pe tot parcursul anului acoperirea solului;
 - de a se specializa în practicarea asolamentelor furajere.
 4. Protecția apelor subterane ca urmare a deteriorării stării de apă potabilă:
 - Având în vedere lipsa de apeduct și canalizare, se recomandă de deschis spălătorii publice în zonele rurale, care să nu permită degradarea resurselor naturale și acvatic.
 - De a înlocui prafurile de spălat, care afectează mediul, cu bile speciale pentru spălat rufe.

Trecerea gospodarriilor țărănești la sistemul de agricultura ecologică

CUM SĂ RIDICĂM PRODUCTIVITATEA SOLULUI, ÎN TIMP DE TRANZIȚIE A GOSPODĂRIILOR CARE ÎNCEP, SĂ PRACTICE AGRICULTURA ECOLOGICĂ?

Terenurile de pământ care au fost devastate, în urma utilizării și tratării cu îngrășăminte chimică, mai întâi necesită rotația culturilor, și renunțarea la diverși fertilizatori și substanțe chimice. Revenind la agricultura ecologică, fermierii de

- в первую очередь на склонах.
3. Агротехника, обеспечивающая защиту от эрозии почвы:
 - ввести рекомендации, касающиеся возделывания на склонах, в особенности пахоты
 - ввести растения, которые будут обеспечивать круглогодичное покрытие почвы.
 - возделывать больше озимых и мотыльковых культур.
 4. Защита грунтовых вод по причине ухудшающегося состояния питьевой воды:
 - принимая во внимание отсутствие водоканалов и канализации, можно открыть сельские прачечные, предотвращающие попадание моющих средств в реки и грунтовые воды
 - для стирки применять вместо химических средств шарики для стирки, действие которых основано на законах физики.

Переход хозяйства на экологическое земледелие.

КАК ПОВЫСИТЬ УРОЖАЙНОСТЬ ПОЧВЫ ПРИ ПЕРЕХОДЕ ХОЗЯЙСТВА НА ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ЗЕМЛЕДЕЛИЕ?

Земля, опустошенная после использования химии, требует, прежде всего, правильного севооборота и органического удобрения. Переходя на экологическое

nawozów. Kierują się powiedzeniem: „Jak nie posypiesz - to nie urośnie”. To nie jest dobra postawa. Uważam, że na początku najlepiej unikać jakichkolwiek nawozów. Dobrze jest zrobić badania gleby i po analizie wyników, starać się dopasować uprawiane rośliny do aktualnego stanu gleby. Wybierając odpowiednie rośliny, jesteśmy w stanie poprawiać żyzność gleby i ograniczyć zachwaszczenie. Powinniśmy wybierać rośliny, które dobrze się czują w danym gospodarstwie, a jednocześnie posiadamy odpowiednie maszyny do ich uprawy.

NAWOŻENIE

Najlepszym nawozem w gospodarstwie jest obornik zwierzęcy pochodzący od zwierząt z naszego gospodarstwa, a zwłaszcza od przeżuwaczy. Ważnym warunkiem jest to, że zwierzęta są prawidłowo żywione paszami własnymi bez antybiotyków i hormonów oraz, że obornik jest prawidłowo przechowywany. Wartość 1 tony dobrego obornika równa się wartości 1 tony żyta. Rolnicy nie zdają sobie sprawy z tej wartości. Najlepsze do składowania obornika są głębokie obory, lub płyty obornikowe, na której jest dobrze ugniatany obornik i najlepiej, gdy po nim chodzą zwierzęta.

Obornik powinien być zawsze wywieziony bezpośrednio pod roślinę, która chcemy uprawiać, np. rośliny zbożowe, poplony jesienią lub wiosną pod okopowe czy warzywa wiosną. Po wywiezieniu obornika (najlepiej w pochmurny dzień)

multe ori la prima etapă doresc să utilizeze diverși fertilizatori organici, ghidându-se de proverbul "Cum vei îngriji, așa și va crește". Însă aceasta este o abordare greșită. Eu consider că la început trebuie de renunțat la orice îngrășămintă de orice tip. La început trebuie de efectuat un studiu privind starea solului, în urma efectuării acestui studiu, trebuie de ales așa culturi care vor compensa și vor restabili capacitatea de productivitate a solului. Selectând culturile potrivite pentru solul nostru, noi putem ridica productivitatea și ameliorarea solului și în același mod putem reduce plantele parazite și buruiana. Trebuie de selectat și de plantat, culturile care sunt cele mai potrivite pentru starea solului pe care l-am cercetat.

FERTILIZANȚI

Cel mai bun fertilizant pe care îl folosim noi este bălegarul de grajd, în special de vite mari cornute, pe care îl folosim din gospodăria noastră. Un element important în acest aspect, constă în respectarea următoarelor condiții:

a) Alimentarea animalelor cu hrană naturală care presupune ne admiterea în alimente hormoni și antibiotici.

b) Păstrarea corectă a acestui fertilizant.

Valoarea unei tone de gunoi de grajd este comparată cu valoarea unei tone de secară. Agricultorii nu sunt conștienți de astfel de valori. Cel mai bun loc de a stoca gunoiul de grajd este un șopron adânc, sau un rezervor special pentru stocarea gunoiului de grajd. Și este foarte bine dacă gunoiul de grajd este bine compactat, deseori

земледелие, фермеры часто хотят сразу использовать органические удобрения, руководствуясь поговоркой «Как посыплешь, так и вырастет». Это неправильный подход. Я считаю, что поначалу лучше избегать каких-либо удобрений. Следует провести исследования почвы и после анализа результатов стараться подобрать к состоянию почвы возделываемые культуры. Выбирая соответствующие растения, мы можем улучшить урожайность почвы и ограничить рост сорняков. Нужно выбирать растения, которые хорошо приживаются в данном хозяйстве, для возделывания которых у нас есть необходимое оборудование.

УДОБРЕНИЕ

Лучшим удобрением в хозяйстве является навоз от животных из нашего хозяйства, в особенности от жвачных животных. Важным условием является правильное кормление животных естественными кормами без антибиотиков и гормонов, а также правильное хранение навоза.

Ценность 1 тонны хорошего навоза сравнима с ценностью 1 тонны ржи. Фермеры не отдают себе отчёта в такой ценности. Лучшее место для хранения навоза это глубокий хлев или навозохранилище, в которых навоз хорошо утрамбовывается, лучше всего, когда по нему ходят животные. Навоз всегда должен быть доставлен непосредственно под растение, которое мы хотим удобрить, например, под зерновые культуры, последующие культуры осенью или весной, овощи весной. После доставки навоза (лучше

powinniśmy go mieszać z glebą nie głębiej jak 10 cm, ponieważ jego dalsze procesy rozkładu powinny przebiegać w warunkach tlenowych. W tym celu możemy zastosować orkę do 10 cm, talerzówkę, kultywator lub glebogryzarkę. Powinniśmy unikać stosowania obornika jesienią pod uprawy wiosenne, ponieważ – jeśli gleba będzie całą zimą odkryta i nie zamrznięta - to część obornika zostanie rozłożona i wypłukana, co powoduje nasze straty i zatruwa głębsze warstwy gleby oraz wody gruntowe.

Gdy w gospodarstwie brakuje obornika, do nawożenia należy wprowadzić rośliny; najlepiej rośliny motylkowe w plonie głównym co 3-4 rok oraz wsiewki i poplony. Powinniśmy także pamiętać, że roślina od momentu wejścia do zakwitnięcia gromadzi składniki pokarmowe, a po przekwitnięciu zgromadzone składniki przekazuje do produkcji nasion, więc najlepszym momentem do nawożenia jest okres zakwitania.

Rośliny motylkowe w plonie głównym jak peluszka (np. z owsem i gryką), kończyzna czy lucerna, które odrastają, ścinamy i rozdrabniamy; pierwszy pokos przed zakwitaniem, zostawiając do przerośnięcia, a drugi pokos na nasiona.

Poplony płytko mieszamy z wierzchnią warstwą gleby do 10 cm, ponieważ resztki roślin powinny się rozkładać w warunkach tlenowych. Najkorzystniej jest zawsze zaraz po likwidacji rośliny poprzedniej zasiać roślinę następną, ponieważ – po pierwsze - w glebie jest wówczas odpowiednia wilgotność, a po

de animale. Gunoitul de grajd ar trebui să fie plasat direct sub planta pe care dorim să o fertilizăm. Ca exemplu pentru culturile de cereale, solul se tratează cu acest fertilizant toamna, pentru legume – primăvara. După depozitarea gunoiului de grajd pe teren (de preferință într-o zi noroasă), el trebuie să fie amestecat cu solul nu mai adânc de 10 cm, deoarece procesul de descompunere în continuare trebuie să aibă loc cu participarea oxigenului. În acest scop, se poate de arat nu mai adânc de 10 cm, cu ajutorul cultivatorului sau cu cultivator rotativ.

Noi ar trebui să evităm utilizarea gunoiului de grajd în sol toamna, pentru culturile de primăvară, deoarece dacă iarna solul va fi dezgolit și nu va îngheța, o parte din acest fertilizant se va descompune și va fi spălat, ca urmare va contribui la poluarea straturilor profunde ale solului și a apelor subterane.

În cazul când nu dispunem de fertilizanți așa ca gunoiul de grajd, ca îngrășământ se poate de folosit culturile care fac parte din Încrângătura Magnolipsida, ca exemplu mazărea (ca ex. cu ovăz și hrișcă) trifoiul și hrișca la fiecare 3; 4 ani. După ce plantele cresc ele se cosesc și se mărunțesc. Primul cosit se produce înainte de înflorire, următorul lăsând pentru germinare și pentru semințe.

Culturile cosite se amestecă cu un strat de sol până la adâncimea de 10cm, deoarece planta rămâne să se descompună cu participarea oxigenului. Cea mai optimă variantă - imediat după lichidarea culturilor

всего в пасмурный день) его нужно перемешать с почвой на глубину не более 10 см, поскольку дальнейшие процессы разложения должны протекать с участием кислорода. С этой целью мы можем применить вспашку до 10 см дисковой бороной, культиватором или почвофрезой.

Мы должны избегать применения навоза осенью под весенние культуры, поскольку если почва будет всю зиму открыта и не замерзнет, то часть навоза разложится и будет вымыта, что приводит к потерям и загрязняет более глубокие слои почвы и грунтовые воды.

Когда в хозяйстве не хватает навоза, в качестве удобрения следует ввести растения, лучше всего мотыльковые растения в основном сева каждые 3-4 года, а также подсевные и пожнивные растения. Следует помнить, что растение от момента прорастания накапливает питательные вещества, а после цветения использует накопленные вещества для производства семян, поэтому лучшее время для удобрения – перед цветением.

Выросшие мотыльковые растения в основном сева, такие как горох (например, с овсом и гречкой), клевер или люцерна, срезаем и размельчаем. Первый покос производим перед цветением, оставляя для прорастания, а второй покос – на семена.

Скошенные культуры смешиваем со слоем почвы, на глубину до 10 см, поскольку остатки растений должны разлагаться в кислородных условиях. Наиболее благоприятный вариант – сразу после ликвидации предыдущей культуры посеять

drugie po kilkunastu dniach są do wykorzystania składniki pokarmowe rozkładu poprzedniej rośliny, zaś rozkładający się system korzeniowy tworzy „idealną drogę” dla rośliny następnej.

ПЛОДОЗМІАН

Плодоzmian powinien być dopasowany do gleby w danym gospodarstwie.

Dobrze ułożony płodozmian powinien przez cały okres zapewniać przykrycie roślinnością gleby, nawet przez okres zimowy. Powoduje to podwyższenie żyzności gleby i zmniejszenie zachwaszczenia, a zatem służy dobrym plonom.

Плодоzmian w gospodarstwie ekologicznym ma do spełnienia następujące funkcje:

- utrzymanie optymalnej zawartości próchnicy oraz żyzności gleby;
- zapobieganie nadmiernemu rozwojowi chorób i szkodników;
- niedopuszczenie do niekontrolowanego rozwoju chwastów.

При układаніу плодозміану добре вiдeзiчe, że;

- rotacja powinna być minimum czteroletnia;
- powinien uwzględniać rośliny z rodziny motylkowatych minimum 25 %
- musi obejmować międzyplony.

anterioare, se semănă următoarea, deoarece, în primul rând, conținutul de umiditate a solului rămâne relevant, și în al doilea rând, după mai mult de zece zile folosind descompunerea precedent a plantelor formează nutrienți, și rădăcinile plantelor ce se descompun, creează "un drum perfect" pentru plantele următoare.

ROTAȚIA CULTURILOR

Rotația culturilor, ar trebui să fie adaptată la sol într-un anumit sector. În ciclul de rotație bine planificat a culturilor, ar trebui în orice moment să asigure acoperirea solului cu vegetație, chiar și în timpul iernii. Aceasta duce la creșterea fertilității solului și reduce poluarea solului de buruieni, plante parazitare și prin urmare, ajută la o bună recoltă.

Rotația culturilor care se efectuează în gospodăriile și fermele ecologice trebuie să îndeplinească următoarele funcții:

- Menținerea optimă și afânarea solului
- Prevenirea în ce privește dezvoltarea excesivă a bolilor și a dăunătorilor
- Prevenirea, dezvoltarea necontrolată de buruieni și plante parazite.

Atunci, când se planifică rotația culturilor în agricultura ecologică este bine de știut că:

- Alternarea trebuie să fie de cel puțin patru ani;
- Culturile care fac parte din familia Fabaceae trebuie să fie constituite cel puțin 25 %.

следующую, поскольку, во-первых, в почве сохраняется соответствующая влажность, а во-вторых, после истечения более десяти дней используются питательные вещества разложения предыдущего растения, а разлагающаяся корневая система создаёт «идеальную дорогу» для следующего растения.

СЕВООБОРОТ

Севооборот должен быть приспособлен к почве в конкретном хозяйстве.

Хорошо запланированный севооборот должен на протяжении всего времени обеспечивать покрытие почвы растительностью, даже в зимнее время. Это приводит к повышению плодородия почвы и снижению засорённости почвы сорными растениями, а, следовательно, помогает получить хороший урожай.

Севооборот в экологическом хозяйстве должен исполнять следующие функции:

- поддержание оптимального разрыхления и плодородия почвы;
- профилактика чрезмерного развития болезней и вредителей;
- предотвращение неконтролируемого развития сорняков

При планировании севооборота хорошо знать что;

- чередование должно быть как минимум четырехлетнее
- культуры из семейства мотыльковых должны составлять как минимум 25 %

SĄ ROŚLINY, KTÓRE KORZYSTNIE WPŁYWAJĄ NA ŻYZNOŚĆ GLEBY, JAK NP;

- LUCERNA – roślina wieloletnia – dobrze zacienia glebę – ma dobry i silny system korzeniowy i stanowi bardzo dobry poplon.
- KONICZYNA - również roślina wieloletnia 2-3 lata - dobrze zacienia glebę – ma dobry system korzeniowy i też stanowi bardzo dobry poplon.
- GROCH, ŁUBIN – roślina jednoroczna - słabiej zacienia glebę, bo tylko przez 4 miesiące – ma dobry system korzeniowy i też stanowi dobry poplon.
- TRAWY - roślina wieloletnia – dobrze zacienia glebę – ma słabszy system korzeniowy i z obornikiem stanowi dobry poplon.

SĄ ROŚLINY, KTÓRE NIEKORZYSTNIE WPŁYWAJĄ NA ŻYZNOŚĆ GLEBY JAK NP;

- ZBOŻA OZIME -roślina jednoroczna – dobrze zacienia glebę bo 10 miesięcy – ma słabszy system korzeniowy i stanowi słaby poplon.
- ZBOŻA JARE - roślina jednoroczna – słabiej zacienia glebę, bo tylko przez 4 miesiące – ma słabszy system korzeniowy i stanowi słaby poplon .
- OKOPOWE - rośliny jednoroczne - słabo zacieniają glebę zwłaszcza wiosną – ma słaby system korzeniowy,

EXISTĂ PLANTE CARE AU UN EFECT BENEFIC ASUPRA FERTILITĂȚII SOLULUI, DE EXEMPLU;

- LUCERNA - plantă perenă, care are un sistem de rădăcină puternic, și este o cultură considerată "regina plantelor" de nutreț.
- TRIFOI - plantă perenă (2-3 ani), care are un sistem de rădăcină puternic, și este o cultură care dă un nutreț valoros.
- MAZĂRE, LUPIN - o plantă anuală, la rândul său, mazărea este o plantă bună premergătoare pentru majoritatea culturilor, în special pentru grâu de toamnă, deoarece se recoltează timpuriu și are o influență deosebit de favorabilă asupra structurii și fertilității solului (lasă în sol 30-100 kg N/ha), putându-se încadra ușor în rotații.
- CEREALE - plantă perenă, sistem radicular slab și este o plantă bună premergătoare.

SUNT PLANTE CARE POT SCĂDEA FERTILITATEA SOLULUI, DE EXEMPLU;

- CEREALE DE TOAMNĂ - plantă anuală, creând umbră bună pentru sol pe termen de 10 luni, are un sistem radicular slab și este o cultură slabă pentru ulterioarele culturi.
- CEREALE DE PRIMĂVARĂ - o plantă anuală, mai puțin ține umbră pentru sol pe termen de 4 luni, are un sistem de

- севооборот должен включать междупосевные культуры.

СУЩЕСТВУЮТ РАСТЕНИЯ, КОТОРЫЕ БЛАГОПРИЯТНО ВЛИЯЮТ НА ПЛОДОРОДНОСТЬ ПОЧВЫ, НАПРИМЕР;

- ЛЮЦЕРНА – многолетнее растение, хорошо затеняет почву, имеет хорошую и сильную корневую систему, и является очень хорошей последующей культурой.
- КЛЕВЕР – также многолетнее растение (2-3 года), хорошо затеняет почву, имеет хорошую и сильную корневую систему и также является очень хорошей последующей культурой.
- ГОРОХ, ЛЮПИН – однолетнее растение, немного слабее затеняет почву – только на протяжении 4 месяцев, имеет хорошую и сильную корневую систему и также является очень хорошей последующей культурой.
- ЗЛАКОВЫЕ – многолетнее растение, хорошо затеняет почву, имеет более слабую корневую систему и вместе с навозом представляет хорошую последующую культуру.

СУЩЕСТВУЮТ РАСТЕНИЯ, КОТОРЫЕ НЕБЛАГОПРИЯТНО ВЛИЯЮТ НА ПЛОДОРОДНОСТЬ ПОЧВЫ, НАПРИМЕР;

- ОЗИМЫЕ ЗЕРНОВЫЕ – однолетнее растение, хорошо затеняет почву на протяжении

stanowią dobry poplon ale z obornikiem: 30 t/ha .

- KUKURYDZA – roślina jednoroczna – słabo zacienia glebę, bo dopiero od lipca – późno schodzi z pola – ma najslabszy system korzeniowy i stanowi bardzo słaby poplon.

Układając płodozmian, należy pamiętać o przeplataniu roślin niekorzystnych z korzystnymi oraz o tym, że najlepszym sposobem na poprawę żyzności gleby jest obornik.

PRZYKŁADOWE PŁODOZMIANY NA GLEBY DOBRE

- Pierwszy rok: jęczmień jary z wsiewką kończyny lub lucerny
- Drugi rok: kończyzna lub lucerna na nasiona
- Trzeci rok: pszenica orkisz następnie poplon późniwny: mieszanka strączkowo -zbożowa z gryką – pozostawiamy do wiosny.
- Czwarty rok: groch z owsem lub słonecznik

Uwagi dodatkowe:

1 rok: jęczmień z wsiewką koniczyny czerwonej lub lucerny. Wsiewkę koniczyny czerwonej lub lucerny najlepiej wykonać przy bronowaniu jęczmienia, od 3,4 listka do końca krzewienia - początek maja, koniec kwietnia zależnie od okresu wegetacyjnego. Przed bronowaniem wsiewamy rzutowo około 25 kg koniczyny czerwonej lub lucerny.

Jakiej brony używać?

Lekka gleba – lekka brona

rădăcină slab și este slabă pentru ulterioarele culturi.

- RĂDĂCINOASELE - plantă anuală, creează umbra bună pentru sol, în special în primăvară, au un sistem radicular slab, este o cultură bună pentru ulterioarele culturi, dar cu gunoi de grajd - 30 de tone pe hectar.
- PORUMBUL - plantă anuală, creează puțină umbra pentru sol - numai pe luna iulie, are un sistem de rădăcini foarte slab și reprezintă o cultură foarte slabă pentru ulterioarele culturi.

Atunci când se planifică o rotație a culturilor, trebuie de ținut cont de culturile care sunt benefice solului și mai puțin benefice, precum și că cea mai bună modalitate de a îmbunătăți fertilitatea solului este gunoiul de grajd.

EXEMPLU DE SCHEMĂ LA ROTAȚIA CULTURILOR, PENTRU SOL BUN

- Primul an: primăvara orz, semănat cu trifoi sau lucerna
- Al doilea an: trifoi sau lucernă pentru semințe
- Anul al treilea: alac spelt, amestec de cereale și leguminoase cu hrișca - lăsând până în primăvara anului
- Anul al patrulea: mazăre cu ovăz sau floarea soarelui.

Un alt exemplu de schemă:

Primul an: orz de primăvară cu însămânțări de trifoi la 50 % din suprafață. Însămânțările cu trifoi rămân și pentru anul

10 мес., имеет слабую корневую систему и представляет собой слабую последующую культуру.

- ЯРОВЫЕ ЗЕРНОВЫЕ – однолетнее растение, слабее затеняет почву – только на протяжении 4 мес. имеет слабую корневую систему и представляет собой слабую последующую культуру.
- КОРНЕПЛОДНЫЕ КУЛЬТУРЫ – однолетние растения, хорошо затеняют почву, особенно весной, имеют слабую корневую систему, являются хорошей последующей культурой, но с навозом – 30 тонн на гектар.
- КУКУРУЗА – однолетнее растение, слабо затеняет почву – только от июля, поздно убирается с полей, имеет самую слабую корневую систему и представляет собой очень слабую последующую культуру.

Планируя севооборот, следует помнить о чередовании неблагоприятных и благоприятных растений, а также о том, что лучшим способом улучшить плодородность почвы является навоз.

ПРИМЕРНЫЕ СХЕМЫ СЕВООБОРОТА ДЛЯ ХОРОШЕЙ ПОЧВЫ

- Первый год: яровой ячмень с подсевом клевера или люцерны
- Второй год: клевер или люцерна на семена
- Третий год: полба, потом пожнивная культура: смесь зерновых и бобовых с гречихой – оставляем до весны.

Ciężka gleba – ciężka brona
Bronujemy zawsze na skos.
Bronowanie przerywa parowanie wody z gleby, niszczy chwasty oraz rośliny słabo ukorzenione i porażone przez choroby, szkodniki.
2 rok; koniczyna przycinamy ją, gdy zacznie zakwitać w celu równego dojrzewania w drugim pokosie zbieranego na nasiona.
3 rok; pszenica ozima (orkisz). Orkisz siejemy jesienią, zaraz po przyoraniu koniczyny, orka około 10 cm.
Bronowanie wykonujemy wiosną zawsze, gdy ustąpią przymrozki w okresie krzewienia. Bronujemy broną na skos podwójnie.
Po zbiorze pszenicy wsiewamy poplon poźniwny, np. mieszanę zbożowo-strączkową z dodatkiem gryki. Gryka szybko kiełkuje i dobrze zacienia glebę, zwłaszcza latem oraz wzbogaca glebę w fosfor i potas, a motylkowe wzbogacają glebę w azot.
Poplon przyorujemy; jesienią, gdy na polu będzie występował perz lub inne uciążliwe chwasty, wówczas najlepiej poplon zostawić do wiosny, wtedy wykonujemy płytką orkę do siewu grochu z owsem.

PODAJĘ JESZCZE DRUGĄ PROPOZYCJĘ PŁODOZMIANU:

Pierwszy rok;

Jęczmień jary z wsiewką koniczyny na pow. 50 %. Wsiewka koniczyny pozostaje na następny rok. Na powierzchni 50 % wysiewamy groch z owsem

Drugi rok;

50 % koniczyna na nasiona, po niej 25 % pszenica ozima (orkisz) i 25 % groch z owsem

viitor. La suprafață de 50 % semănăm mazăre cu ovăz.

Anul doi:

50 % trifoi pentru semințe, după trifoi 25 % de cereale de toamnă (alac spelt) și 25 % mazărea cu ovăz 25 % din grâul de toamnă în calitate de cultură premergătoare, iar mai târziu orz 25 % cu lucernă.

În al treilea an:

Orz semănat cu lucernă
Lucernă

Al patrulea an:

Cereale de toamnă (alac spelt)
Mazăre cu ovăz sau floarea soarelui.

Exemplele schemelor pentru rotația culturilor au fost elaborate pentru centrul de educație de mediu în regiunea Drochia, care intenționează să fie deschis de către Organizația ORMAX pe un teritoriu de aproximativ 8 ha.

MIECZYSLAW BABALSKI

■ Четвёртый год: горох с овсом или подсолнечник.

Дополнительные замечания:

1 год - ячмень с подсевом красного клевера или люцерны. Подсев красного клевера или люцерны лучше всего произвести при бороновании ячменя, которое производят от 3,4 листка до конца роста, то есть в начале мая - конце апреля в зависимости от вегетативного периода. Перед боронованием производим сев, разбрасывая 25 кг красного клевера или люцерны. Какую борону использовать? Лёгкая почва – лёгкая борона Тяжёлая почва – тяжёлая борона

Боронование производим всегда по диагонали. Боронование прерывает испарение воды из почвы, уничтожает сорняки, слабо укорененные или затронутые болезнями растения, вредителей. 2 год – подкашиваем клевер, когда начинает цвести с целью равномерного созревания при втором покосе, собираемом на семена. 3 год - полба. Полбу сею осенью, сразу после окучивания клевера на глубину около 10 см. Боронование производим всегда весной, когда пройдут заморозки, в период роста. Боронование производим двойное по диагонали. После сбора пшеницы, высеем поживную культуру, например смесь зерновых и бобовых с добавлением гречихи. Гречиха быстро прорастает и хорошо затеняет почву, особенно летом, а также обогащает почву

25 % pszenica ozima poplon
i następnie jęczmień
25 % jęczmień jary
z wsiewką lucerny
Trzeci rok;
jęчmień z wsiewką lucerny
lucerna
Czwarty rok:
pszenica ozima orkisz
groch z owsem lub słonecznik

Przykładowe płodozmiany
zostały opracowane z myślą
o ośrodku edukacji ekologicznej
w regionie Drochia, który
planuje uruchomić organizacja
ORMAX na obszarze ok. 8 ha.

МІЕЧЫСЛАВ БАБАЛСКИ

фосфором и калием, а мотыльковые
растения обогащают почву азотом.
Последующую культуру окучиваем
осенью, если на поле появится
пырейник или другие сорняки,
тогда лучше оставить последующую
культуру до весны и весной
произвести неглубокую вспашку
для посева гороха и овса.

ПРИВОЖУ ЕЩЁ ОДИН ПРИМЕР СЕВООБОРОТА:

Первый год;

Яровой ячмень с подсевом
клевера на поверхности 50 %.
Подсев клевера остаётся на
следующий год. На поверхности
50 % сеем горох с овсом.

Второй год;

50 % клевер на семена, после
него 25 % озимая пшеница
(полба) и 25 % горох с овсом
25 % озимая пшеница
в качестве последующей
культуры, позднее ячмень
25 % яровой ячмень
с подсевом люцерны.

Третий год;

Ячмень с подсевом люцерны
Люцерна

Четвертый год:

Озимая полба
Горох с овсом или подсолнечник.

Примерные схемы севооборота
были разработаны для центра
экологического образования
в регионе Дрокия, который планирует
открыть организация ORMAX на
территории около 8 гектаров.

Мечислав Бабальски

Polskie doświadczenia w warunkach mołdawskich: edukacja ekologiczna

Oświata państwowa

Stan obecny:

- polityka oświatowa władz – oświata priorytetem państwa mołdawskiego (deklaracje oficjalne)
- powszechność dostępu do oświaty – 1577 instytucji oświatowych, w tym 43 szkoły wyższe; placówki oświatowe istnieją w każdej większej miejscowości;
- system oświatowy - obowiązek nauczania od 7 roku życia przez 9 lat (4 lata szkoły podstawowej i 5 lat gimnazjum); następnie możliwość wyboru 3 – letnie licea lub szkoły zawodowe (od 6 miesięcy do 1,5 roku); studia typu „college” – 2 lub 3 lata; szkoły wyższe typu uniwersyteckiego i akademickiego trwają od 4 do 6 lat i wymagają zdania pozytywnie egzaminu wstępnego; coraz więcej uczelni prywatnych; Istnieją uczelnie kształcące specjalistów w dziedzinie ochrony środowiska (Uniwersytet Państwowy, Instytut Nauk Przyrodniczych,

Educație ecologică

Sistemul de stat

Situația actuală:

- Politica educațională a guvernului – educația este o prioritate din Moldova (declarație oficială)
- Acces liber la educație – 1577 instituții de învățământ, inclusiv licee, instituțiile de învățământ sunt disponibile în mai multe zone.
- Sistemul de învățământul - este obligatoriu, de la al șaptelea an durează timp de 9 ani (4 ani de școală primară și 5 ani gimnaziu), apoi este posibilitatea de a continua studiile la licee, școli profesionale, colegiu, Universități și Academii.
- Personalului didactic – este educat destul de bine (posedă studii superioare), se observă un activism mare, în ciuda salariilor mici. S-a observat acest activism, când am vizitat localitățile rurale din raionul Drochia, și anume muzeele localităților și prezentarea spectaculoasă în cinstea pâinii. Profesorii sunt foarte stimuți de elevi, de autorități și de localnici.

Польский опыт в молдавских условиях: экологическое образование

Государственная система

Актуальная ситуация:

- Образовательная политика власти – образование является приоритетом Молдовы (официальные декларации);
- Открытый доступ к образованию – 1577 образовательных учреждений, в том числе 43 ВУЗа; образовательное учреждение имеется почти в каждой крупной местности;
- Система образования – обязательное обучение начинается с 7-ого года жизни, продолжается 9 лет (4 года начальной школы и 5 лет гимназии); потом можно выбрать 3-летний лицей или профессиональную школу (от 6 месяцев до 1,5 года); обучение типа «колледж» (2 или 3 года); обучение в ВУЗах длится от 4 до 6 лет, необходимо сдать вступительный экзамен. Существуют ВУЗы, обучающие специалистов по защите окружающей среды (Государственный университет, Институт природоведения, Экологический университет).

Uniwersytet Ekologiczny)
(!) W szkołach prowadzone są koła ekologiczne.

- kadra nauczycielska - niezłe wykształcona (ukończone studia wyższe) wykazująca duże zaangażowanie pomimo niskich zarobków (widać to było po wystroju zwiedzanych szkół, szkolnych izbach pamięci, oraz przedstawieniu ku czci chleba; szacunek społeczny; wyższa od przeciętnej świadomość ekologiczna;
- infrastruktura – zupełnie niezła (jak na warunki moldawskie), choć niedoinwestowana; zwłaszcza częsta bolączką jest brak czystej wody i kanalizacji, a także toalet spełniających europejskie standardy.

MOŻLIWOŚCI DZIAŁAŃ W ZAKRESIE EDUKACJI EKOLOGICZNEJ:

- opracowanie jednolitego programu edukacji ekologicznej dostosowanego do istniejącego systemu oświatowego, opracowanego przez grupę ekspertów powołanych przez Ministerstwo Edukacji oraz Ministerstwo Ekologii, Budownictwa i rozwoju Terytorialnego; wśród ekspertów powinni znaleźć się przedstawiciele czołowych organizacji ekologicznych;
- wprowadzenie systemu możliwości dokształcania kadry pedagogicznej (np. studia podyplomowe)

- Infrastruktura - destul de bună pentru condițiile Republicii Moldova, deși necesită investiții necesare, în special persistă problemele ce țin de apă și canalizare, precum și grupuri sanitare, în conformitate cu standardele europene.

ACȚIUNILE POSIBILE ÎN DOMENIUL EDUCAȚIEI ECOLOGICE

- Elaborarea unui program unificat de educație de mediu, adaptat la sistemul de învățământ din Moldova și dezvoltat de un grup de experți, instituit de către Ministerul Educației și Ministerul Ecologiei a Construcțiilor și Dezvoltării Teritoriului, grupului de lucru ar trebui să includă un membru care va fi reprezentant al organizațiilor de mediu active;
- introducerea unui sistem de calificare a profesorilor (de exemplu, Curs postuniversitar), în domeniul ecologiei, în special, acest curs trebuie să conțină metode interactive cu caracter pronunțat ecologic, cursurile ar trebui să fie petrecute fără plată, și să conțină elemente de creștere profesională;
- crearea în instituții de învățământ (la grădiniță, la școală) cercuri ecologice, care vor fi conduse de cadre speciale pregătite în domeniul dat.

В школах ведутся экологические кружки.

- Преподавательские кадры – довольно хорошо образованы (высшее образование), большая активность, несмотря на небольшие зарплаты (можно заметить в оформлении посещаемых школ, школьных музеев и школьном представлении в честь хлеба); учителя пользуются престижем; более высокое, чем обычно экологическое сознание;
- инфраструктура – довольно хорошая, принимая во внимание молдавские условия, хотя требуются инвестиции, в частности существуют проблемы с водой и канализацией, а также проблема соответствия туалетов европейским стандартам.

ВОЗМОЖНЫЕ ДЕЙСТВИЯ В ОБЛАСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ:

- разработка единой программы экологического образования, приспособленной к молдавской системе образования и разработанной группой экспертов, созданной Министерством Образования и Министерством экологии, строительства и территориального развития; в состав такой рабочей группы должны войти представители ведущих экологических организаций;

w zakresie ekologii ze szczególnym uwzględnieniem nauczania aktywnych metod edukacji ekologicznej; kształcenie powinno być bezpłatne i zawierać elementy awansu zawodowego;

- tworzenie w placówkach oświatowych (poczynając od przedszkoli poprzez wszystkie pozostałe szczeble oświaty) kół ekologicznych prowadzonych przez wyspecjalizowaną kadrę (np. tą, która odbyła przeszkolenie);
- tworzenie w liceach klas o profilu ekologicznym, których uczniowie stawali by się liderami inicjatyw proekologicznych w swoich środowiskach;
- podejmowanie przez placówki oświatowe inicjatyw proekologicznych o charakterze centralnym, ale również regionalnym (np. Dzień Ziemi, Dzień Wody itp.);
- ogłaszanie centralnych, regionalnych i lokalnych konkursów proekologicznych, w których mogłyby uczestniczyć placówki oświatowe różnych typów;

SAMORZĄDOWE ORAZ POZARZĄDOWE PLACÓWKI OŚWIATOWE ZAJMUJĄCE SIĘ EDUKACJĄ EKOLOGICZNĄ

Stan obecny:

Brak informacji o samorządowych placówkach oświatowych zajmujących się edukacją ekologiczną.

W Republice Mołdowy istnieją

- Înființarea claselor de mediu în licee, unde elevii vor deveni lideri de inițiative ecologice în comunitățile lor;
- De a introduce în instituțiile de învățământ, inițiativele de mediu (de exemplu, ziua Pământului, Apei și altele) la nivel național, regional și local.
- · Elaborarea programelor ce țin de organizarea concursurilor în domeniul mediului, la care vor participa diverse instituții de învățământ.

ORGANIZAȚIILE LOCALE DE STAT ȘI ORGANIZAȚIILE NEGUVERNAMENTALE CARE SE IMPLICĂ ÎN EDUCAȚIE ECOLOGICĂ

Situația actuală:

Nu există informații despre instituțiile publice locale de învățământ, angajate în domeniul educației de mediu.

În Moldova, există mai multe organizații non-guvernamentale (ONG), organizații care se orientează în domeniul mediului.

În cele mai multe dintre ele se observă în activitatea lor, elemente legate de educația de mediu.

ACȚIUNILE POSIBILE ÎN DOMENIUL EDUCAȚIEI DE MEDIU:

În afară de programele și activitățile în domeniul ecologic, care sunt propuse de Stat pentru sistemul de învățământ, trebuie de promovat și de susținut la nivel local programele elaborate de ONG –uri și agenții în ce privește educația de mediu. Prin urmare se pot obține următoarele rezultate:

În plus față de punerea în aplicare a activităților de mediu cu structura și

- внедрение системы повышения квалификации педагогических кадров (напр. последипломные курсы) в области экологии, в частности курсов по интерактивным методам экологического обучения; курсы должны быть бесплатными и содержать элемент профессионального повышения;
- создание в образовательных учреждениях (начиная с детских садов и заканчивая средними школами) экологических кружков, которые ведутся специально подготовленными кадрами (напр. теми, кто прошел тренинги-курсы);
- создание в лицеях экологических классов, ученики которых станут лидерами проэкологических инициатив в своих сообществах;
- внедрение образовательными учреждениями экологических инициатив в государственном и местном масштабах (напр. День Земли, День воды и т.д.);
- объявление государственных, областных и местных экологических конкурсов, в которых смогут принять участие разные образовательные учреждения;

coraz liczniejsze pozarządowe (NGO) organizacje ekologiczne.

W zakresie działań większości z nich można odnaleźć elementy dotyczące edukacji ekologicznej.

MOŻLIWOŚCI DZIAŁAŃ W ZAKRESIE EDUKACJI EKOLOGICZNEJ:

Oprócz prowadzenia działań proekologicznych przy wykorzystaniu struktury i potencjału państwowego systemu oświaty należy propagować i wspierać tworzenie samorządowych oraz pozarządowych (NGO) placówek zajmujących się edukacją ekologiczną. Mogą mieć one następujące formy:

CENTRA EDUKACJI EKOLOGICZNEJ

Mogą mieć zasięg zarówno regionalny obejmujący swym działaniem kilka jednostek terytorialnych (Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej) lub bardziej lokalny, ograniczający się do jednej jednostki terytorialnej np. miasta lub wsi. Decyzja, jaki zasięg terytorialny powinno obejmować dane Centrum wynika z jego możliwości kadrowych, finansowych oraz logistycznych. Ważne jest również określenie misji danego Centrum oraz zdefiniowanie odbiorcy jego usług.

Do podstawowych zadań Centrum Edukacji Ekologicznej powinno należeć:

- propagowanie treści ekologicznych (czym jest środowisko, jego części składowe, wzajemne między nimi relacje i zależności oraz sposoby jego ochrony) oraz rozwoju zrównoważonego;
- animowanie działań

capacitatea sistemului de învățământ public trebuie să promoveze și să susțină înființarea de administrația locală și agenții neguvernamentale implicate în educația de mediu. Ca urmare se pot obține următoarele forme în ce privește acest aspect:

CENTRE PENTRU EDUCAȚIE DE MEDIU

Ele pot fi puse în aplicare la scară regională și să includă mai multe unități administrative (Centrul Regional pentru educație ecologică), care va dispune de diverse programe pentru nivel de regiune și nivel local. Decizia privind arealul de activitate a acestui Centru urmează să fie derivate din capacitățile sale financiare, umane și instituționale. Este important, de asemenea, pentru a determina misiunea centrului și de a defini grupul său țintă.

Obiectivele principale ale Centrului pentru educație ecologică ar trebui să includă:

- promovarea ideilor ecologice (ce este natura, componentele sale, relațiile lor reciproce și modalitățile de protecție a mediului ambiant), precum și idei pentru dezvoltarea durabilă;
- stimularea și organizarea diferitelor acțiuni ecologice (așa ca: excursii, picnicuri, contact cu mediul și altele).
- organizarea și petrecerea diferitelor seminare, traininguri (important sub formă de ateliere de lucru), cursuri de formare, conferințe pe metode active de educație

МЕСТНЫЕ ГОСУДАРСТВЕННЫЕ УЧРЕЖДЕНИЯ И НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ, ЗАНИМАЮЩИЕСЯ ЭКОЛОГИЧЕСКИМ ОБРАЗОВАНИЕМ

Актуальная ситуация:

Нет информации о местных государственных образовательных учреждениях, занимающихся экологическим образованием.

В Республике Молдова существует все больше неправительственных (ТПЩ) экологических организаций.

В деятельности большинства из них мы можем заметить элементы, связанные с экологическим образованием.

ВОЗМОЖНЫЕ ДЕЙСТВИЯ В ОБЛАСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ:

Кроме осуществления экологической деятельности с использованием структуры и потенциала государственной системы образования необходимо продвигать и поддерживать создание местных государственных и неправительственных учреждений, занимающихся экологическим образованием. Они могут приобрести следующие формы:

ЦЕНТРЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ.

Могут действовать как в региональных масштабах и охватывать несколько административных единиц (Региональный центр экологического образования), так и в меньших масштабах, ограничивая свою

proekologicznych (np. organizacja imprez, festynów, konkursów);

- organizacja i prowadzenie szkoleń (przede wszystkim o charakterze warsztatowym), kursów, seminariów i konferencji dotyczących aktywnych metod edukacji ekologicznej organizowanych dla przedstawicieli władz terenowych, liderów środowisk lokalnych, działaczy społecznych i nauczycieli (szczególnie nauczania wczesnoszkolnego);
- opracowywanie regionalnych programów edukacji ekologicznej (przedstawiciele władz rejonów oraz organizacji proekologicznych działających na danym terenie);
- koordynowanie działań z zakresu ekologii;
- prelekcje i warsztaty dla dzieci i młodzieży;
- opracowywanie i wydawanie publikacji o tematyce ekologicznej;

ZIELONE SZKOŁY

Podstawową ideą Zielonej Szkoły jest prowadzenie działalności edukacyjnej w zakresie ekologii dla uczniów przyjeżdżających z innych miejscowości (głównie ze szkół miejskich) w oparciu o własną bazę dydaktyczną i socjalną (kuchnia i miejsca noclegowe) przy pełnym wykorzystaniu zasobów przyrodniczych i kulturowych środowiska, w którym tego typu szkoła funkcjonuje. Ważnym

de mediu pentru autoritățile locale, lideri locali și profesori, de clasele primare;

- Elaborarea și dezvoltarea programelor regionale de educație ecologică (pentru autoritățile publice locale și raionale și organizațiile de mediu care lucrează în domeniu);
- coordonarea acțiunilor în domeniul ecologiei;
- Lucrări și ateliere pentru copii și tineret;
- Elaborarea și publicarea buletinelor ecologice;

ȘCOLILE VERZI

Ideea principală a școlilor verzi – constă punerea în aplicare a activităților educaționale în domeniul ecologic pentru elevi, care vin din zonele urbane, utilizând pe deplin resursele proprii organizaționale (cadre didactice, bucătărie, dormitor etc.), cât și cele naturale și culturale (parcuri, râuri, lacuri, monumente naturale și istorice) ale regiunii unde activează școala verde. Un element important în această școală îl constituie cadrele didactice, care bine cunosc cât știința ecologică, atât și sistemul ecologic regional. Totodată, trainerii trebuie să aibă experiență în ce privește promovarea educației ecologice.

Școala de acest tip ar trebui să aibă propriul program educațional adaptat la regiunea dată. Clasele ar trebui să activeze în primul rând în forma unor ateliere, la aer liber (jocuri de câmp), fiecare activitate trebuie să fie combinată cu diverse moduli de

activност одним селом или городом. Решение о территориальном охвате Центра должно зависеть от его финансовых, человеческих и организационных возможностей. Важно тоже определить миссию данного Центра и определить его целевую группу.

К основным задачам Центра Экологического образования должны относиться:

- продвижение экологических идей (что такое окружающая среда, её составляющие и взаимоотношения этих составляющих, а также способы её защиты), а также идеи устойчивого развития;
- стимулирования и организация экологических действий (напр. Организация мероприятий, пикников, конкурсов);
- организация и проведение тренингов (прежде всего в виде воркшопов), курсов, семинаров и конференций по активным методам экологического образования для представителей местной власти, местных лидеров и учителей, в частности младших классов);
- разработка региональных программ экологического образования (представители районной власти и экологических организаций, действующих на данной территории);
- координирование действий в области экологии;
- доклады и воркшопы для детей и молодежи;

elementem Zielonej Szkoły jest jej kadra, która posiada odpowiednie wykształcenie i przeszkolenie w zakresie stosowania aktywnych metod edukacji ekologicznej. Musi ona również - oprócz wiedzy ogólnej - znać doskonale teren, na którym prowadzone są zajęcia. Szkoła tego typu powinna mieć opracowany własny program edukacyjny dostosowany do miejsca, w którym odbywają się zajęcia. Zajęcia te powinny być prowadzone przede wszystkim w formie warsztatów terenowych, które najbardziej aktywizują ucznia w proces dydaktyczny. Zajęcia na świeżym powietrzu pozwalają łączyć edukację z rekreacją i krajoznawstwem.

Zielone Szkoły mogą być tworzone na bazie istniejących placówek oświatowych (np. szkół), przy wykorzystaniu ich bazy lokalowej i dydaktycznej. Bieżąca działalność dydaktyczna takiej placówki ogranicza jednak możliwości działania Zielonej Szkoły. W praktyce prowadzi to do ograniczenia jej funkcjonowania do dni, kiedy występuje przerwa w normalnych zajęciach dydaktycznych placówki (weekendy i wakacje).

Doskonałym sposobem tworzenia Zielonych Szkół jest wykorzystanie tych placówek oświatowych, które przeznaczone są do likwidacji np. z powodu występującego w nich deficytu uczniów. Adaptacja takiego obiektu na potrzeby Zielonej Szkoły jest stosunkowo łatwa i tania. Dodatkowym pozytywnym czynnikiem takiego rozwiązania jest możliwość zapewnienia pracy

studii ekologiczne i de joacă în câmp, cu combinații de studiere a istoriei, a localității și a sistemelor ecologice.

Școlile verzi pot fi create în baza instituțiilor de învățământ deja existente (școli de exemplu), utilizând facilitățile și resursele disponibile. În acest context din practică, pot să menționez că succesul acestor școli, este cu mult mai limitat. În așa mod, activitatea școlilor verzi care activează în baza instituției existente poate doar activa real în timpul vacanțelor și a zilelor de odihnă.

Un mod minunat de a constitui școli verzi, este folosirea școlilor, care sunt concepute pentru a fi închise de exemplu.

De adaptat astfel de clădire pentru nevoile "Școlilor verzi" este destul de simplu și ieftin. Un alt factor pozitiv în această decizie în oportunitatea de a păstra locuri de muncă pentru cel puțin o parte din personalul școlii închise.

O școală verde care este bine adaptată la condițiile de existență, de multe ori devine centrul de educație de mediu, care dezvoltă inițiative locale de mediu, care este foarte importantă pentru a sensibiliza opinia publică asupra importanței de conservare și protejare a resurselor acvatice și naturale.

Una dintre cele mai importante aspecte ale acestui tip de instituție este susținerea financiară, ca regulă generală, datorită activității specifice ale acestei instituții, contingentul de clienți nu tot timpul poate să asigure independența financiară. Prin urmare, este necesar, ca administrația publică locală să susțină

- разработка и издание публикаций по вопросам экологии;

ЗЕЛЁНЫЕ ШКОЛЫ

Основная идея Зелёной школы – осуществление образовательной деятельности в области экологии для учеников, приезжающих из других местностей (в частности из городских школ) на собственной дидактической и организационной базе (кухня и места для ночлега) при полном использовании природных и культурных ресурсов региона, в котором действует данная школа. Важный элемент каждой Зелёной школы – соответствующим образом обученные и подготовленные в области активных методов экологического образования кадры. Сотрудники должны, кроме общих знаний, хорошо знать территорию, на которой ведутся занятия. Школа такого типа должна обладать собственной образовательной программой, приспособленной к месту нахождения. Занятия должны проводиться, прежде всего, в виде воркшопов на открытом воздухе (полевых игр), которые лучше всего вовлекают ученика в образовательный процесс. Занятия на свежем воздухе позволяют совмещать образование, краеведение и отдых.

Зелёные школы могут создаваться на базе уже существующих образовательных учреждений (напр. школ) с использованием имеющихся помещений и педагогических ресурсов. Однако текущая деятельность

przynajmniej części pracowników likwidowanej placówki.

Dobrze funkcjonująca Zielona Szkoła staje się często miejscowym Centrum Edukacji Ekologicznej, będącym animatorem miejscowych działań proekologicznych, co ma olbrzymie znaczenie dla podniesienia poziomu świadomości ekologicznej lokalnej społeczności. Jedną z najważniejszych kwestii funkcjonowania tego typu placówki jest jej finansowanie. Z reguły nie są one w stanie ze względu na specyfikę klientów i rodzaj działalności zapewnić sobie samowystarczalności finansowej. Konieczna jest więc pomoc w tym zakresie ze strony władz samorządowych oraz oświatowych. Placówka może również prowadzić własną działalność gospodarczą. Zielone Szkoły mogą też być tworzone przez organizacje pozarządowe (NGO), które mają duże możliwości dofinansowania poprzez dotacje.

Podczas wizytacji wsi Chetrosu, Suri, Mindic rzucił się w oczy stan obiektów, które jeszcze niedawno pełniły funkcje domów kultury. Okazałe gmachy, będące jeszcze niedawno chlubą miejscowości, stały się obecnie dużym problemem. Kosztowne w eksploatacji zostały porzucone i ulegają coraz większej dewastacji. Wydaje się, że brak jest pomysłu na ich zagospodarowanie. Można przeanalizować na ile możliwe byłoby zagospodarować je na potrzeby Centrum Edukacji Ekologicznej lub Zielonej Szkoły. A może stworzyć w nich Centrum Edukacji danej miejscowości. Centrum takie mogłoby łączyć

și să sprijine aceste inițiative. Școlile se pot angaja, de asemenea, în activități comerciale. Școlile verzi pot fi create de către organizațiile non-guvernamentale (ONG-uri), care au un mare potențial de cofinanțare prin încercarea de donații.

În timpul unei vizite în satul Chetrosu, Șuri și Mîndic, direct s-a remarcat starea de clădiri mari, care au efectuat recent rolul de case de cultură. Clădiri mari care încă mai recente se considerau ca mîndria comunității locale, au devenit acum o mare problemă. Costisitoare în menținere, ele sunt abandonate și sunt supuse procesului de distrugere.

Se pare că nu există nici o idee cum ar fi mai bine de folosit și de menținut aceste case de cultură. Putem analiza, dacă ar fi posibil să se utilizeze aceste clădiri pentru organizarea școlilor verzi și dacă încercăm să creăm în aceste clădiri un centru de educație ecologică, ce funcție poate îndeplini acest centru?

Un astfel de centru poate îndeplini mai multe funcții, așa ca Centru de Educație ecologică, Centrul de Educație Europeană sau Clubul European, Centrul rural de informare sau Centrul rural de educație și informare cultural și turistic, care va promova dezvoltarea regiunii și altele.

Un obiect interesant, cu un mare potențial în domeniul educației de mediu poate servi parcul Vila Mîndic, situat în apropiere de satul Mîndic.

Obiectul se pronunță cu mare valoare naturală, culturală și istorică. Pe teritoriul parcului (de 16 ha) observăm un conac foarte vechi și blocuri administrative de pe timpul

takiego учреждения ограничивает возможности деятельности Зелёной школы. На практике это приводит к ограничению её деятельности днями, в которые не проводятся обычные занятия в данном учреждении (выходные и каникулы).

Замечательным способом создания Зелёных школ является использование школ, предназначенных для закрытия напр. из-за недостаточного количества учеников. Приспособить такое здание для нужд Зелёной школы довольно просто и дешево. Дополнительный положительный фактор такого решения – возможность сохранить рабочие места хотя бы для части сотрудников закрываемой школы.

Хорошо функционирующая Зелёная школа часто становится Центром экологического образования, которое развивает местные экологические инициативы, что очень важно для повышения уровня экологического сознания в местном сообществе. Один из самых важных вопросов деятельности такого рода учреждения это финансирование. Как правило, из-за специфики вида деятельности и клиентов, они не в состоянии обеспечить себе финансовую самостоятельность. Поэтому в этой области необходима поддержка со стороны местного самоуправления и просветительских властей. Школы могут тоже заниматься коммерческой деятельностью. Зелёные школы могут создаваться неправительственными организациями (НГО), которые имеют большие возможности получения дополнительного финансирования,

w sobie kilka funkcji jednocześnie np. Centrum Edukacji Ekologicznej, Centrum Edukacji Europejskiej lub Klub Europejski, Wiejski Ośrodek Informacji Internetowej, Bibliotekę, Biuro Informacji Turystycznej i Promocji Regionu itp.

Ciekawym obiektem o dużych możliwościach wykorzystania w zakresie edukacji ekologicznej jest Park Villa w pobliżu miejscowości Mindic. Obiekt ten o dużych walorach przyrodniczych, kulturowych i historycznych, składający się z dawnej posiadłości ziemiańskiej Oganowiczów otoczonej ponad 16 ha parkiem, doskonale nadaje się na siedzibę Regionalnego Centrum Edukacji Ekologicznej.

Miejsce to posiada następujące zalety:

- położenie na uboczu, lecz w niewielkiej odległości od miejscowości Mindic (ok. 5 km)
- duże jak na ten rejon zróżnicowanie siedliskowe:
 - okoliczne pola i łąki
 - park krajobrazowy z ciekawie zróżnicowanym drzewostanem
 - jezioro powstałe w wyniku spiętrzenia wody
- wybitne walory kulturowe i historyczne w postaci pozostałości budynków mieszkalnych i gospodarczych dawnego majątku

W czasach przynależności Mołdowy do ZSRR miejsce to wykorzystywano na potrzeby letniego obozu pionierskiego. W parku wybudowano pawilony mieszkalne dla pionierów i budynki socjalne (stołówka,

sovietilor. Acest teritoriu este ideal, pentru crearea sediului central, al unui centru regional de educație de mediu.

Acest obiect are următoarele calități:

- localizat la o distanță mică de satul Mindic (5 km)
- o biodiversitate destul de mare și o regiune-largă
- pajiști și terenuri situate în apropierea parcului
- parc amenajat cu specii rare
- lac creat prin ridicarea nivelului de apei

În timpul Uniunii Sovietice, acest obiect a fost utilizat, ca o tabără de vară pionerească. Pe teritoriul parcului au fost construite pavilion de dormit, cantină, veceu etc.

Acum obiectul este supus deteriorării, dar încă nu este târziu de restaurat acest complex peisagistic. Primul pas constă în repararea conacului (reședință al fostului proprietar), care va deveni sediul Regional de Mediu Centrul de Educație.

Fostele clădiri vechi pot fi adaptate pentru săli de cursuri și expoziții, precum și pavilioanele de dormit, cantină, veceu etc. pot fi utilizate pentru școala verde. Lucrările ce țin de reparație sunt foarte costisitoare, aceste obiective vor fi imposibile de realizat fără implicarea Ministerelor competente din R. Moldova.

Centrul Regional pentru educație ecologică poate lua forma unei asociații publice sau asociațiilor sindicale sau uniuni, care ar include ca membri comunitățile din regiune și organizațiile nonguvernamentale ecologice. Există, de asemenea,

путём поиска дотаций.

Во время визита в села Кетросу, Шури и Мындык сразу замечалось состояние зданий, которые еще недавно выполняли функцию домов культуры. Большие здания, которыми еще недавно местные сообщества гордились, стали сейчас большой проблемой. Поскольку их содержание дорого, они заброшены и постепенно разрушаются. Кажется, что нет идей по их использованию. Можно проанализировать, есть ли возможность использования этих зданий для организации Зелёных школ. А может можно создать в них Центры экологического образования для данных сёл? Такой Центр может выполнять несколько функций – Центра экологического образования, Центра европейского образования или Европейского клуба, Сельского центра интернет-информации, библиотеки, Центра туристической информации, продвижения региона и т.д.

Интересный объект с большим потенциалом в области экологического образования – Парк Вилла Мындык, расположен в близости села Мындык. Объект имеет большую природную, культурную и историческую ценность. Вилла состоит из большого дома и хозяйственных зданий и окружена большим парком (16 гектаров). Она идеальна для создания штаб-квартиры регионального центра экологического образования. Это место отличается следующими качествами:

- расположение в небольшой отдаленности от села

sanitariaty). Obecnie obiekt jest opuszczony i ulega dewastacji. Skala zniszczeń nie jest jeszcze tak duża, aby uniemożliwić restaurację. W pierwszej kolejności należy wyremontować budynek willowy (dawne mieszkanie właściciela), który stałby się siedzibą Regionalnego Centrum Edukacji Ekologicznej. Dawne budynki gospodarcze należące do majątku należy zaadaptować na sale dydaktyczne i wystawowe, natomiast obiekty wybudowane na potrzeby obozu pionierskiego, po modernizacji mogłyby zostać wykorzystane na potrzeby lokalowe Zielonej Szkoły (sypialnie, stołówka, sanitariaty). Wielkość obiektu oraz skala prac remontowych prowadzonych z troską o zachowanie walorów kulturowych miejsca wymaga dużych nakładów finansowych. Władze lokalne z pewnością nie będą w stanie udźwignąć tego ciężaru, dlatego też konieczna jest pomoc władz państwowych (Ministerstwa Kultury, Ministerstwa Edukacji, Ministerstwa Ekologii, Budownictwa i Rozwoju Terytorialnego, Ministerstwa Rolnictwa i Przemysłu Spożywczego), władz rejonu oraz innych instytucji i organizacji.

Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej może mieć formę stowarzyszenia lub związku stowarzyszeń, w skład którego wejdą jako członkowie zarówno poszczególne gminy, jak i organizacje NGO zajmujące się działalnością proekologiczną. Istnieje również możliwość pozyskania środków finansowych z funduszy europejskich. Przy tego typu działaniach

o oportunitate de a atrage fonduri europene. Cu acest domeniu de intervenție apare șansa de a crea în partea de nord a țării un centru educațional al cărui misiune va fi creșterea conștiinței de mediu a oamenilor din regiune, precum și promovarea și implementarea soluțiilor, care vor contribui la îmbunătățirea stării actuale a Mediului Ambiant din Republica Moldova. Un efect suplimentar ar fi de a păstra una dintre puținele obiecte istorice și culturale din regiune.

LEKSLAV URBAKEVICH

Мындык (ок. 5 км)

- довольно большое в масштабах региона разнообразие:
 - луга и поля расположенные поблизости
 - ландшафтный парк с интересными и разнообразными насаждениями
 - озеро, созданное путем повышения уровня воды
- чрезвычайные культурные и исторические ценности в виде остатков жилых и хозяйственных зданий бывшего дворянского поместья.

Во времена Советского Союза это место использовалось как летний пионерский лагерь. В парке построены спальные павильоны для молодежи и социальные помещения (туалеты столовая). Сейчас объект пустует и его состояние ухудшается. Однако пока масштабы разрушений позволяют провести там реставрационные работы. В первую очередь следует отремонтировать саму виллу (место жительства бывшего собственника), который стал бы штаб-квартирой Регионального центра экологического образования. Бывшие хозяйственные здания можно переделать на залы для проведения тренингов и выставок, а объекты пионерского лагеря, после ремонта, можно использовать для Зеленой школы. Размер объекта и масштабы ремонтных работ, осуществляемых с заботой о сохранение культурного наследия, требуют больших

pojawia się szansa na powstanie w północnej części państwa prężnego, atrakcyjnego ośrodka edukacyjnego, którego misją będzie praca nad podniesieniem świadomości ekologicznej mieszkańców regionu oraz promowanie i wdrażanie rozwiązań, które przyczynią się do poprawy środowiska naturalnego Mołdowy. Dodatkowym walorem tego rozwiązania jest też ocalenie jednego z nielicznych obiektów historycznych i kulturowych w tym rejonie.

LESŁAW URBANKIEWICZ

**Project financed by "Region in Transition" - RITA
Program of the Polish-American Freedom Foundation
conducted by
the Education for Democracy Foundation**

EDUCATION FOR DEMOCRACY FOUNDATION

**POLSKO-AMERYKAŃSKA
FUNDACJA WOLNOŚCI**

**POLISH-AMERICAN
FREEDOM FOUNDATION**

финансовых вложений. Местные власти не будут в состоянии взять на себя такую задачу и поэтому необходима поддержка со стороны государственной власти (Министерство культуры, Министерство образования, Министерство экологии, строительства и регионального развития, Министерство сельского хозяйства и пищевой промышленности), районной власти и других учреждений и организаций.

Региональный центр экологического образования может иметь форму общественного объединения или союза объединений, в состав которого, в качестве членов войдут отдельные сообщества региона и неправительственные организации, занимающиеся экологической деятельностью. Имеется также возможность привлекать европейские фонды. При такого рода действиях возникает шанс создать в северной части страны активный, привлекательный образовательный центр, миссией которого будет повышение экологического сознания сельских жителей в регионе, а также продвижение и внедрение решений, которые будут содействовать улучшению состояния природы Молдовы. Дополнительным эффектом будет сохранение одного из немногих историко-культурных объектов в регионе.

ЛЕСЛАВ УРБАКЕВИЧ

